

Tartalom

LYRA MUNDI – Élő világeköltészet

DOLGOZÓSZOBA

VÖRÖS ISTVÁN: Testamentum és bevezetés	5
VLADIMÍR HOLAN: Az első testamentum	16

MŰHELY

FERENCZ GYŐZŐ: Radnóti Miklósról	23
SVEN COOREMANS: Bevezető a Szívtájék ciklus elé	27
SVEN COOREMANS: Szívtájék ciklus – Lehet, hogy tétova; Tapogatózva; Kissé távolabb; Le mal du pays; Altatódal; Golden retriever; Hippocrates; Emlékhely;	29
ANDRÉ FERENC: A költészet a történelem kontrasztanyaga – Radnóti egy román sztárköltő szűrőjén keresztül	34
RADU VANCU: Kaddis Radnóti Miklósért	38

SZALON

KÉPES JÚLIA: „Fáradt, reményvesztett emlékeimben széjjeltörsz árnyéokra és néma csöndre.” – fordítói előszó Antonia Pozzi (1912–1938) verseihez	49
ANTONIA POZZI: Lefelé a hegyről; Élet; A nyugalom tava; November; Téli noktürn; Öröm; Ima; A pacsirta; A süket kutya; Októberi nap; Te lettél volna; Szomorúság nélküli temetés	53
ORCSIK ROLAND: Dragana Mladenović versei elé	65
DRAGANA MLADENOVIĆ: Szerb szótárral szólva; Kés; Babaexport	66
VAJNA ÁDÁM: Morten Søndergaard versei elé	68
MORTEN SØNDERGAARD: 23/9 [Újra itt]; 25/9 [Kész?]; A szerelmesek; [egyre több]	69

UDVAR

VASKÓ PÉTER: Angol badarok	73
LEWIS CARROLL: Korgorán	73
HILAIRE BELLOC: Rebecca, aki csapkodta az ajtókat és ezért borzalmas véget ért	76
EDWARD LEAR: A fényességes orrú Dong; Bubó és Macsek; Limerickek; Sírfelirat	79
GYŐREI ZSOLT: „Buktákba fujt, s lassúdan eltutujgat” – Peter Hammerschlag versei (<i>miniesszé</i>)	86
PETER HAMMERSCHLAG: Minden állat mozgása, hangja, külleme egy-egy magánhangzót idéz: „A”: az oroszlán; „E”: a zebra; „I”: a krokodil; „O”: a majom; „U”: Víziló; A hipochonder lánylesen; Az Ellenúr tercinái; A zsidó cowboy; Hisztrió; Búcsúlevél, amelyet Lizi, a költői vénával megáldott szobalány írt az elektrotechnikusához; Valódi várildérc; Idős pár	88

A borítóbelsőkön **MAJOR JUDIT** képversei láthatók

Egy holland költő poetikus útinaplója Radnóti nyomán – **SVEN COOREMANS**
versei – **GERA JUDIT** fordításai a **LITERATUUR VLAANDEREN**
támogatásával jelennek meg.

 **LITERATUUR
VLAANDEREN**

*Mekkora eséllyel lehet magyarul visszaadni,
az olvasó számára élvezhető módon
egy olyan szöveget, amelynek
versformája előzmény nélküli
a magyar irodalmi hagyományban?*

VÖRÖS ISTVÁN

Testamentum és bevezetés

Ha érzékeltetni akarom a magyar irodalomkedvelőkkel, hogy kicsoda Vladimír Holan, a születési és halálozási dátuma alapján szoktam magyar párhuzamot keresni. 1905-ben született, mint József Attila, és 1980-ban halt meg, nem sokkal Pilinszky János előtt, költészetét valóban a kettejük között kell elképzelni. De a képlet nem pusztán annyi, hogy a harmincas években úgy írt, mint József Attila, az ötvenes, hatvanas, hetvenes években pedig, mint Pilinszky. Költészetük lényegét tekintve van hármuk közt rokonság. A katasztrófizmus irányzatnévvel elsősorban a harmincas évek lengyel költészetét szokás jellemezni, de gond nélkül alkalmazhatjuk a szintén újszerű, viszont a saját avantgárd irány, a poetizmus alá nem rendelhető cseh költészetre is.¹ Sok tekintetben ide

1 „A katasztrófizmus (elképzelt címszó a *Világirodalmi lexikonban*): a lengyel kritikában használatos terminus technicus, a két világháború közötti irodalom bizonyos eszmei-művészi áramlatának jelölésére, mely azonban – úgy érzem – kiterjeszhető a kelet-európai, sőt talán az európai irodalmak egészére is. Katasztrófista tendenciák igen régóta élnek és koronként felerősödnek az irodalomban, de első ízben a két világháború között, különösen a harmincas években beszélhetünk irodalmi irányzatról. A (...) csúcspontját a harmincas évek lírájában elérő katasztrófaturizmust leginkább az avantgarde ellenpólusaként lehet jellemezni: annak naiv optimizmusával szemben a katasztrófizmus központi kategóriája a tragikust és komikust egyszerre és egységben láttató groteszk: az avantgarde jövőcentrikus világgépével szemben a (...) jövő csak mint pusztulás, a katasztrófa időszaka (...) jelenik meg”. Bojtár Endre: *A katasztrófizmus mennyországában*. In:

sorolható Holan mellett František Halas és Jan Zahradníček életműve is. Ha a rokonságot ki tudjuk mutatni József Attilával, akkor munkásságát a katasztrófizmus nézőpontjából is értelmezhetjük, mely szempont újfajta, közép-európai távlatot adhat költőnknek (és talán korának is).

József Attila többszörösen érezhette, hogy nincs a helyén. Sokféleképpen nincs, így irodalomtörténeti kategóriák tekintetében sem: nem volt nyugatos, bár hatott rá Kosztolányi, természetesen Juhász Gyula, negatív lenyomat formájában Babits Mihály; nem volt népies, bár pillanatok alatt bedolgozta és felülírta azt, amit Erdélyi József tett hozzá a magyar irodalomhoz, és még azt is, amit Illyés. Nem volt kommunista, mert a mozgalom hamar kivetette és mozgalmi költészetre csak egy-két vers erejéig szánta, vagy kényszerítette rá magát. Ugyanakkor az egyáltalán nem versbe kívánczó elméleti terminológiát bátran és újszerűen használta. Nem volt freudista, bár ez a lélektani irányzat legalább olyan komolyan megrázta és legalább olyan komoly negatív hatást gyakorolt az életére, mint a kommunista mozgalom. Nem volt polgári humanista sem, bár ez az irányzat, melyet Thomas Mann személyében láthatunk megtestesülni, szintén hatott rá. Mivel eszközeit és hozadékát (motívumait) beépítette műveibe, azt is mondhatnánk, hogy *József Attila is hatott erre az irányzatra, a Thomas Mann üdvözlése című verssel olyan olvasatot biztosít a „konzervatív” irányynak, mely nyilvánvalóvá teszi messze futó gyökereit, amit aztán a 2. világháború táján maga Thomas Mann is megtesz majd. József Attila merített a különböző szférákban található irányzatokból, de egyiknek se felelt meg teljesen, és egyik sem felelt meg neki teljesen.*

Ő bizonyos értelemben otthontalan a harmincas évek magyar irodalmában. A szláv kultúrákkal való kölcsönhatás ekkoriban igen gyenge, ezt még akkor is elmondhatjuk, ha maga a költő több jelentős cseh költőt is fordított, Anton Straka, cseh-szlovák kultúrattasé igyekezetének köszönhetően. Jiří Wolker, Josef Hora, Petr Bezruč néhány emblemikus versét, melyek azonban a magyar világirodalom-fogalomban nem váltak emblematicussá. De sajnos Vladimír Holan vagy František Halas verseit nem ő fordította akkor magyarra, Straka nem érzékelte, nem érzékelhette a még befejezetlen pályák mélyebb hasonlóságát. Jiří Wolkert persze szokták a cseh József Attilának minősíteni, de ez csak annyiban igaz, hogy az ötvenes évek marxista, ideologikus irodalomértése hasonló szimbólumot formált

---

uő: *Egy kelet-európeér az irodalomelméletben.* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983. 199. o.

a két, sok tekintetben meglehetősen eltérő költőből. Wolkerre a katasztrófizmus semmiképp sem jellemző (nem is élte meg a harmincas éveket), inkább valami megdöbbentő, könnyed, gyerekes életöröm, amely hirtelen hanyatló felnőttébe csap át, amikor értesül halálos betegségéről, tüdőbajáról. Az addig szinte kamaszkori költészet öregkori hangra vált. József Attilát ilyenfajta derű sohasem jellemezte, a halálos fenyegetettség nem testi, hanem lelki oldalról támadta, költészete mindig ennek jegyében állt. Derűje ború, jókedve fogcsikorgató irónia. Így persze a cseh költészet alaphangjához már jóval közelebb áll. Ezt az alaphangot nevezhetnénk *szertelen tragikusságnak*, amihez jól illik a katasztrófizmus harmincas évekbeli iránya. Ám ez a hangfekvés elkezdődik már a 19. század nagy költészet-alapítójának, Karel Hynek Máchának horrorisztikus-byroniánus elbeszélő költeményével, a *Májussal*, melyet a cseh strukturalisták az 1930-as években tesznek analízisük és tudományos irodalomértésük fő tárgyává, egyúttal kényes céltáblájává.² Mácha jellegadó szóképe az oximoron, a lehetetlenség torzított groteszk alakzata, vagy épp a groteszkgig torzított lehetetlenségé. A humor³ olyan mélyen épül segítségével a vers falába, mint Kőműves Kelemenné hamvai a várba.

József Attila és Vladimír Holan párhuzamosságát vizsgálva, ezt a mélyen elrejtett sötét humort kell felfedeznünk és keresnünk, ezek azok az árnyalatok, amelyben mind a ketten újat hoznak a saját irodalmukban.

*Akár egy halom hasított fa,
hever egymáson a világ,
szorítja, nyomja, összefogja
egyik dolog a másikat
s így mindenik determinált.
Csak ami nincs, annak van bokra,
csak ami lesz, az a virág,
ami van, széthull darabokra.*

– írja József Attila az *Eszmélet* IV. darabjában, míg Holan így felel neki:

2 Csak két példa: Jan Mukařovský: *Genetika smyslu v Máchově poezii*. (A jelentés genetikája Mácha költészetében.) In: uő: *Studie z poetiky*. (Poétikai tanulmányok.) Odeon, Praha, 1982. 518-580. o., Jan Mukařovský: *Příklad poezie*. (A költészet példája.) Pražská Imaginace, Praha, 1991.

3 Berkes Tamás ezt „ironikus rejtjelezés”-nek nevezi Robert B. Pynsentre támaszkodva (Berkes Tamás: *A cseh reformkor*. ELTE BTK, Szláv Filológiai Tan-szék, Budapest, 2022. 112. o.)

*Az egykor természetes dolgok,
mint az összes emberi rítus,
kísértet lettek, heves mítosz,
nem fog már rajtuk realizmus,
úgy osztják a valóság-oldót,
mintha ez volna a megoldás.*

– az *Első testamentum* I. részének negyedik strófájában. Ugyanazt a katasztrófikus világerzést írják le: „Csak ami nincs, annak van bokra,” más szóval: „Az egykor természetes dolgok (...) kísértet lettek”. Ha ma van katasztrófaturizmus, akkoriban volt katasztrófizmus, a realizmus által be nem fogható társadalmi és lelki jelenségek megragadására törő költői irány. Az más kérdés, hogy alighanem egy vers sosem lehet realista, abban az értelemben, hogy egy jelenséget a látható oldala felől megközelítve eredményesen jusson el annak totalitásáig. De ezt majd elmondom még cáfolhatóbban is! Inkább nézzük a realizmus alól legaktívabban kibúvó érzelemről szóló két szerelem-leíró szövegrészt:

*Most magam előtt láttam nyomban,
egy vékonyka hívás elég,
hogy híg elmémbe visszahozzam,*

*mikor telefonon jelen volt
a szétcsúszott lét egészében.
A rólam álmodott álmok hol
vannak: egyszer egy lány szemében
démonvadászként tűnhettem fel?
És hol vannak az új szavak,
melyeknek még mindent szabad,
nem roncsolta tapasztalat,
nem szóltak együtt más érdekkal,
még nem siklottak ki a létből.*

Az *Első testamentum* II. részéből ez a pár sor az Ódával lép párbeszédbe. Hogyan? Mindkét szöveg igyekszik fölmérni azt a benyomást, megragadni azt a képet, mely a másikban a lírai énről, a költőről, a szerelmesről megképződött. Ez a három fogalom (lírai – én, szerelmes – te, költő – ő) egymásba mosódik, és így a létértelmezés alanyává is válik. Új szavakat keres (ez a háromfejű alany), vagyis szoktatja szívét a csendhez. A médium ehhez egy (soha meg nem történő) vacsora emléke, vagy egy (talán meg se történt) telefonhívás:

Itt ülök csillámló sziklafalon.
 Az ifju nyár
 könnyű szellője, mint egy kedves
 vacsora melege, száll.
 Szoktatom szívemet a csendhez.
 Nem oly nehéz –
 idesereglik, ami tovatűnt,
 a fej lehajlik és lecsüng
 a kéz.
 (...)

Mint alvadt vérdarabok,
 úgy hullnak eléd
 ezek a szavak.
 A lét dadog,
 csak a törvény a tiszta beszéd.

A fordítónak nem kellett ráerősítenie, hogy a párbeszéd létrejöjjön. Nem toltam mesterségesen ebbe az irányba a verset. (Persze toltam én erre is, arra is, hogy a forma útvesztőin átkormányozzuk magunkat, hogy a bonyolult metafora-rendszerben el ne tévedjek, hogy az intenzív nem is korfestést, de kor-szuggestíó⁴ megragadjam, aztán saját korunk felé fordítsam.) A párhuzamokat és összevetéseket még hosszan lehetne folytatni, de nincs se elég hely hozzá, se elég lefordított szöveg egyelőre. Ennek a bonyolult költeménynek a fordítása sok időt vesz igénybe. Persze a két teljes életmű párhuzamos elemzése is jogosult volna, most azonban figyelmünket a harmincas évek végére igyekszünk irányítani. Miért? Azért, mert ez a holani költemény (*Első testamentum*) picit megvillantja a lehetetlent, megmutatja, merrefelé folytathatta volna költői pályáját József Attila, ha nem érzi befejezettnek az *Ime, hát megleltem hazámat...* kezdetű döbbenetes búcsúversével. Lélektani oldalról az életmű valóban befejezett, ha azonban ki-

4 A kor-szuggestíó szinte minden jelentős költőnél felbukkanó szándék. Ez egyfajta kísérlet a szavak, illetve a szavakból összeálló *igék* valódi *igeként* való alkalmazására. Nem pusztán a lángoszlop, a nép élén haladó próféta szerepéről van itt szó. Illetve van, de anélkül, hogy mindez egyszerű szereppé szűkülne. A próféta szerepe sosem volt tisztán szerep. A változtatás rövid útjait próbálja megtalálni és végigjárni a költő. Ahogy Lukács György fogalmaz: „Az igazság illúziója! Ne felejtse el, milyen lassan pusztult ki a költészetből nem is olyan nagyon régen, és nagy kérdés, hogy egészen hasznos volt-e a kipusztulása. Nagy kérdés, szabad-e az embernek azt akarnia, amit elérnie kell; hogy szabad-e egyszerű, egyenes utakon haladni a célja felé?” (Lukács György: *A lélek és a formák. Kísérletek. Napvilág kiadó – Lukács Archívum, Budapest, 1997. 25. o.*)

emelkedünk ebből a viszonyrendszerből és akárcsak a közép-európai katasztrofizmus szempontjából vizsgáljuk, akkor feltehető, hogy a jövőben üresen maradt nyomait is megtalálhatjuk.

1934. október 9-én František Xaver Šalda a prágai Mánesben előadást tartott a kortárs cseh költészet helyzetéről.⁵ És föltegte a kérdést: „Miért nincs nekünk olyan epikus költészetünk, mint az oroszoknak?” Vladimír Holan valószínűleg részt vett az előadáson (de tartalmáról biztos értesült, mert az ő verseiről is beszélt Šalda), és megszívelte a nagy kritikus felvetését. Bár nemcsak ő. Az 1938-ban bekövetkezett müncheni árulásra való reakcióként (mikor az angolok, franciák és olaszok odaajándékozták a náci Németországnak Csehszlovákiát), a cseh irodalom egésze a hagyományokhoz való visszatérés tüntető eszközével reagált, így nyilvánítva ki szellemi függetlenségét. Ami a költők esetében a verses epika felé való elmozdulást jelentette, megtette ezt Josef Hora, František Halas és Josef Palivec is.

Könnyen lehet, hogy József Attila szellemi útja is ilyen irányt vehetett volna akkoriban. Szinte biztos, hogy az egyre sötétebbé váló légkörre másképp reagál, mint a magyar költők nagy része. Radnótit és Babitsot kivéve, akik megadták a maguk következetes és önpusztító válaszát, a többség szinte rezzenéstelen maradt. Hogy mennyire, arról szól Zoltán Gábor hallatlanul eredeti könyve, a *Szép versek 1944*.⁶ Eszerint még abban a súlyosan háborús évben is vagy érzéketlennek vagy érzéketlenség-pártinak mutatkoznak a magyar költők fel egészen Szabó Lőrincig. József Attila, ha nem örül vagy nem hal bele ebbe a (meg nem történt kor)nyomozásba, akkor valószínűleg határozottabb válaszokat adott volna, mint kollégái(nak többsége). Róla onnan rögtön tudhatjuk, nem érzéketlen, hogy milyen bátran nevezi magát annak a *Gyermekké tettél* című versben. Vladimír Holan az 1939-40-ben keletkezett *Első testamentumban sétával kérdezőnek* nevezi hősét, és egy meg nem valósult szerelem nyomába ered, mely szerelem gyökereiben szorosan összefonódik az európai kultúrával. Ennek a költeménynek van egy szabadverses újraírt, kibővített változata, mely 1956 és 1963 között keletkezett, a *Toszkána*.⁷ Holan eme továbblépése és továbbépítése egy újabb feltételes József Attila-i lépést mutathat meg.

De egy fordítás-töredék megértéséhez vajon szükség van-e egy másik költő le nem élt életművével és -útjával való összevető elem-

5 Jiří Opelík: Holanovské nápovědy. Thyrsus, Praha, 2004. 54-56. o.

6 Kalligram, 2020.

7 Itt olvasható: <http://www.naputonline.hu/2022/02/12/vladimir-holan-toszkana/> Kötetbeli megjelenés: Vladimír Holan: *A létezés művészete*. ford. Vörös István. Orpheusz, Budapest, 1999. 39-66. o.

zésére? Sokak szerint az életrajz nem meghatározó egy vers értelmezése kapcsán. De vajon a halálrajz sem számít? A magyar olvasó számára akár az *Első testamentum*, akár a *Toszkána* olvasható úgy, mint József Attila halál utáni korai és későbbi verse, és ez az olvasási stratégia megerősítheti igyekezetünket a tekintetben, hogy a kései József Attilát, mint katasztrofista költőt helyezzük el a közép-európai irodalomtörténetben, melyet érdemes lenne Babits-i, Szerb Antal-i alapossággal végigelemezni, alkalmazva József Attila irodalomértésének eszközeit is. Hogy gondolkodásába egyszer egyszer kívánatos módon, máskor inkább tolakodóan belejátszik a marxizmus, az nem akkora baj a cseh kontextussal megerősítve. Csehszlovákiában a két háború között a kommunista párt legálisan működött, lévén az egyetlen létező demokrácia a régióban, és ez a párt, mint demokrácia-kompatibilis, de erőteljes társadalmi reformokra törő mozgalom, hatással volt szinte az egész cseh irodalomra. A katolikus irányt leszámítva (Jan Zahradníček, Jaroslav Durych) lényegében az összes fontos költő és író kommunista volt. Az ő kommunizmusuk nem azonos sem a szitokszóval, ahogy ma gyakran használatos, és amibe sok történelmi tapasztalat beépült, de nem azonos azzal az öntelt önértékeléssel sem, mely a régió országaiban az ötvenes években e mozgalom jellemzőjévé vált, és így meg is semmisítette azt az értékrendszert, mellyel Vladimír Holan és József Attila közösséget érzett.

Az *Első testamentum* a demokrácia, a baloldaliság és a független Csehszlovákia megszűntetése fölötti rémületből állt össze egy bonyolult formájú, a katasztrófából kilépni próbáló szellemi mozgást megragadó nagy költeménnyé. Talán ekkor József Attila is ilyesmit írt volna. Bizonytalán a *Jónás könyve* (1938) is nagy hatást gyakorolt volna rá. Ezért feltehetőleg közeledett volna egymáshoz a két nagy költő. Lehet, hogy Babits remekműve egy kevésbé lemondó és beletörődő történet verses megírására sarkallta volna József Attilát. Mondjuk ír valami ilyet, hiszen vitázni is kell a mesterrel, és jobb irányba kell szuggerálni a kort: *Hamlet megöli a királyt*. De ezt viszont megint csak épp Holan írta meg helyette 1949 és 56 között, majd 1962-ben átdolgozta a szöveget. A címe: *Éjszaka Hamlettel*⁸. Amit tehát nem tudott megírni József Attila akár már a háború alatt, azt az ötvenes évek sötétségében Holan volt kénytelen megírni.

Ez utóbbi kijelentés mögött lappang egy állítás, hogy a versek valamilyen formában már megszületésük előtt is léteznének. Ez az árnyék-elmélet, hogy a versek egy platóni értelemben vett irodalmi

8 Vladimír Holan: *Éjszaka Hamlettel*. Fordította Tözsér Árpád. Kalligram, Pozsony, 2000.

ideának az árnyékai csupán. Vagy nem is feltétlen *csupán*, az árnyék esetleg többet ér ebben az összefüggésben, hiszen egyszinten létezővé válik az árnyékvilággal, ezért képes kommunikálni vele. Az a vers-idea, amelynek szükségszerű létrejöttét most körüljárni igyekeztünk ebben az írásban, persze nem öröktől fogva létezett, hanem a történelmi helyzet kényszerítette ki. „Isten időről-időre átérzi a történelem szövetét, s a szituáció kegyelméből az ember ismét engedelmessé válik”⁹ – írja Pilinszky, majd, hogy ne legyen kétségünk, ugyanarról beszél, amiről most mi, nem sokkal később így folytatja: „Újabb bizonyíték amellett, hogy a valódi dolgok mennyire kívül esnek a személyes teljesítmény belátható határán. A valódi érték (túl a publikációk zűrzavarában, a kommunikáció örök békéjében és csöndjében) terített asztal, amihez mindenki hivatalos, ahol mindenki jóllakhat, anélkül, hogy bárkit is megrövidítene.”¹⁰ Azért is jó úton járunk, ha most Pilinszkyhez kanyarodtunk, mert épp ő a másik útjelző kő a magyar olvasó számára, hogy eligazodjon Holan világában. Ővele az életmű vége, időbeli lezáródása felől találhatunk azonosságokat. Ráadásul a versírást mind a ketten haláluknál előbb hagyták abba, úgy 1977-től már nem verseltek többet. Párhuzamos elhallgatásuk akkor is elgondolkodtató, ha Holannál erre van életrajzi magyarázat (lánya halála, ezt követően pedig erősödő betegsége), Pilinszky pedig aktív maradt a próza és a tárca terén. Bizonyos távlatból nézve a három életmű, József Attila, Holan és Pilinszky költészete ugyanabban a metafizikai tartományban található, ugyanonnan kap árnyékokat és fényeket: „Az isteni kontextusban: legtöbbször más, aki az értéket megéli, s megint más, aki esetleg megírja. Mit számít? Isten az, s egyedül ő az, aki ír a történések szövetére vagy a papírra.”¹¹

De jó lesz nem lubickolunk tovább a fikcióban, ami persze nem idegen az irodalomtól, főleg nem, ha verses epikáról beszélünk. A verses epika a formába fékezett fikció. Épp a valóság ellenében formába fékezett fikció. Erről szól a *Jónás könyve* is, és ugyanolyan *semmi után való futás* az *Első testamentum*, illetve a *Toszkána*. Az egyik esetben a próféta, a másik esetben a szerelem a kívánt-nem kívánt, elérhető-elérhetetlen cél és feladat. („A semmi-vágy eddig hol volt? / Termoszban a világmegváltás.”)

Az 1940-es Holan-vers meghökkenítő rímképletű strófákból áll, csehes leírási módszerrel (kis és nagybetűket váltogatva a jobb eligazodás kedvéért): AbAbCdddCeeCe. A páratlan sorszámú strófák

9 Pilinszky János: A „teremtő képzelet” sorsa korunkban. In: uő: *Kráter*. Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest, 1981. 103. o

10 I.m. 104. o.

11 Uo.

eleve sokkal nehezebbek, már ami a megírást illeti, és ez tizenhárom sor. Miroslav Červenka a cseh versről szóló posztumusz monográfiájában az Anyegin-strófához érzi közelállónak ezt a szerkezetet¹². Ám az így fest: AbAbCCddEffEgg, ami tizennégy sor, tehát tulajdonképpen szonett, csak a hat sornyi egység ezúttal párrímekre esik szét, és szétszóródik a két négysoros egység körül, melyekből az első kereszt-, a második ölelkező rímes. Levelezésbe bonyolódunk Várady Szabolccsal és Ferencz Győzővel e holani forma kapcsán. Ferencz Győző előbb a madrigálhoz hasonlította, majd szellemes fiktív keletkezéstörténeti leírást adott róla, mely szintén a szonetthez kapcsolja: „A formáról az jut eszembe, hogy olyan, mintha a költő egy shakespeare-i szonettet akart volna írni, de a második versszak petrarcaira kezdett sikerülni, ugyanis a harmadik sor nem az elsővel, hanem a másodikkal rímel. Ezt észreveszi, de úgy hagyja, a negyedik sort azonban csakazértis a másodikra rímelteti, így aztán a keresztrím (Shakespeare), akár az ölelkező rím (Petrarca) helyett három azonos rím van. Folytatja, de a harmadik versszakot már petrarcaira csinálja, ekkor azonban eszébe jut, hogy itt már nem kvartettnek, hanem két tercettnek kellett volna jönni, erre dühében a tizenharmadik sor után abbahagyja az egészet.”

A vers címe miatt lehetetlen nem gondolnunk Villon két kompozíciójára, a *Kis és Nagy Testamentum*ra, ő ott nyolcsoros stancákat alkalmaz. Holan ezt megtoldja még öt sorral. Nevezhetjük akár Holan-stófának is. Mert úgy tűnik, saját formateremtés eredménye.

De a formától kanyarodjunk kicsit annak tartalma felé! A forma, mint maga a tartalom? Talán igen. Lukács György így fogalmaz: „A költő igazi típusának nincsenek „gondolatai”, azaz, ha vannak, csak anyagok, csak ritmus-lehetőségek, éppen úgy csak hangok a kórusban, mint bármi más, nem fognak meg semmit, nem köteleznek semmire; a költő nem tanulhat semmit, mert a költő mindig kész és kerek. A költő formája a vers, a dal, nála minden feloldódik a muzsikában.”¹³ Igen, végülis van egyfajta feloldódás-jelleg ebben a szövegben. A nagyon bonyolult képletű forma sava feloldja a lehetséges tartalmat, ami a megszűnt ország, a katasztrófa szélére sodródott világ háttérén rajzolódna ki, ha a valódi tartalom nem épp ennek a kirajzolódásnak a halogatása volna. Elhalasztott találkozás. Ez még csak az *első* testamentum. És beváltja az ígértet, mint már mondtuk, a *Toszkánával* másod-

12 Miroslav Červenka: *Kapitoly o českém verši*. (Fejezetek a cseh verselésről.) Nakladatelství Karolinum, Praha, 2006. 249. o.

13 Lukács György: i.m. 37. o.

jára is újraírja az egészet. Ő valóban elmondhatja magáról, hogy „Mindezt megírom majd még pontosabban is”¹⁴. A pontosságnak persze mindig megvan az ára.

Miért van az, hogy a fordító, miután már évekkel ezelőtt lefordította a pontosabb változatot, most ebbe az *Első testamentumba* fog bele? Elsősorban épp a forma kihívása miatt. A szinte lehetetlenül bonyolult metaforák szinte lehetetlenül bonyolult formában szólalnak meg, de közben nemegyszer elementárisan alapértelmezett üzeneteket is hordoznak. Például minden költő alapvető feladatának kijelölését: „*És hol vannak az új szavak, / melyeknek még mindent szabad, / nem roncsolta tapasztalat, / (...) / még nem siklottak ki a létből. / Ha a szó a mondat felé dől, / úgy az évig már nem érhet fel, / lemarad a repülőgépről.*” Egyértelmű, hogy valami teljesen új jön létre. Ezeknek az új szavaknak még mindent szabad:

„Vérmérgezés, ha hozzád érhet!”
 „Talán jövő nyáron sem lesz jó!”
 „Mától kedvenc táncom a tangó!”
 „Nincs már -” „Szavamra!” „Fujj!” „Ez nettó?”
 „Ki a szabód?” „Oda jár Mae West,
 de jobb nála Schiaparelli...”
 „Mefogta a segg.---” „Nem szégyelli,
 a rohadt ge---” „Hát hazaértetek?”
 „Mama, mi van...?” „Már megint Nelli?”

– sorjáznak a beszélgetésfoszlányok a „sétával kérdező” tudatában, mintha Tandori Dezső *Egy talált tárgy megtisztítása* c. kötetében járnánk, az összefüggéstelen, talált mondatok azonban nagyon is fegyelmezett versformába rendeződnek. A „semmi se lehetetlen” rémülete fogja el a költőt: „*Közben a nemláthatóban már / – ha igaz, ha nem, amit feltár – / valaki varázsvesszővel jár / a titkok titkát sem kimélőn: / a sok szót, mik pokolra mentek, / most visszakönyörgik a szentek*”. A szentek által visszakönyörgött szavak? Túlvilágjárt szavak? Megváltás-kísérletben kompromittálódott szavak? Talán József Attila is ott van ezek között az irodalmi beállítottságú szentek között? Vagy egyenesen magának kéri a szavakat a költő? De a cseheket vagy a magyarokat? Holannak az ötvenes-hatvanas években írt két nagy összefoglaló költeménye, a *Toszkána* és az *Éjszaka Hamlettel* már nem ilyen tapasztalat előtti, nekik már parancsol a tapasztalat. Holant a csalódások sorozata

14 Peter Handke: *Vágy nélkül, boldogtalan* (Magvető, Bp. 1979), Esterházy Péter: *A szív segédigéi* (Magvető, Bp. 1985) és uő: *Bevezetés a szépirodalomba* (Magvető, Bp. 1986) c. regényeinek zárómondata.

súlyos agorafóbiássá teszi, vagy a betegsége teszi a szokásosnál is csalódás-fogékonyabbá? A továbbiakban kénytelen szabadversben beszélni.

Amikor a *Toszkána* fordításával foglalkoztam, fölmerült bennem: ezt egyszer még lefordítom egész másképp is. Amit csak azért tudok megtenni, mert a József Attila által meg nem írt ideális alapversnek akad egy első papírra kerülése is Holantól. Legalább annyira bevezetés, mint amennyire testamentum.

VLADIMÍR HOLAN

Az első testamentum

(részletek)

I

Itt van a reggel... A sétával
kérdező madarat etetni
megy... Mindig azonos magával.
A mindennapiság nem ennyi...
Szinte zokog rajta a sál.
Ő olyan zsenge, szürke példa,
hogy lány hajában alszik még a
vágy és a halál maradéka...
A torkában a hang megáll,
sorsát átrendezi a szégyen,
mely megbocsát, de nem egészen,
a nap szobrok lelkébe lát.
Itt élni mostanában érdem.

Itt a reggel... Lement a hold,
az éjszakán csak gúnyolódó,
a vészjel háztetőn sikolt,
a végzet teavize forró.
Páncél-szavak közlekedő
edényében bár megakad,
csak tetszhalott a mozdulat,
magára új köpenyt szabot.
Ki gyorsan bújjik bele: nő,
és ráébred a valóságra,
de keble álmodik, a drága,
jósága szinte mérgező,
bár tudja rég, hogy mi az ábra.

A vitamint marokra fogja...
Utca tósztján szétkent tömeg:
fokhagyma, ráismersz a szagra.
A tejesember is öreg.
Az egykor természetes dolgok,
mint az összes emberi rítus,

kísértet lettek, heves mítosz,
 nem fog már rajtuk realizmus,
 úgy osztják a valóság-oldót,
 mintha ez volna a megoldás.
 A látszat tokjában, tudod, más
 van. A semmi-vágy eddig hol volt?
 Termoszban a világmegváltás.

A halál-széli hangvirágok:
 „Talán magát nem is érinti...”
 „Gyere, mert ha hiába várok!”
 „Hitelt ne...!” „A taxim leinti?”
 „A szemmel verés nem zavar?”
 „Bársony? Azt vasalni tilos
 a színén.” „Megcsalt a piszok!”
 „Már nincs?” „Háromig se tudok
 számolni...” „Ha ennyit se hall,
 tehet egy szí---” „Cső, gyerekek...”
 „Mást veszek föl legközelebb!”
 „Felejsük el egymást hamar!”
 „Az újság is tele lehet

a semmivel...” „Ők onnan jöttek!”
 „Kettő csak egy korona... három
 még szerencsét is hozhat önnek,
 a citrom... a cit...” „Melyik húron?”
 „Vérmérgezés, ha hozzád érhet!”
 „Talán jövő nyáron se lesz jó!”
 „Mától kedvenc táncom a tangó!”
 „Nincs már -” „Szavamra!” „Fujj!” „Ez nettó?”
 „Ki a szabód?” „Oda jár Mae West,
 de jobb nála Schiaparelli...”
 „Megfogta a segg---” „Nem szégyelli,
 a rohadt ge—.” „Hát hazaértetek?”
 „Mama, mi van...?” „Már megint Nelli?”

„Esti hirl---” „Ezt miért csinálod?”
 „A hordó üres?” „Épp csak ásít.”

 És így megy ez az animától
 egészen a korpuszkuláig,
 csak egy-két villamos zavar be,
 leránt egész a pocsolóáig,
 a jobbról-balról alvilágig,

az aszfalt nyelve más ízt áhít,
 a félelemről énekelne...
 Kell a környék összefogása,
 a megbánást mindenki lássa.
 „Az átverés az egyik elve!”
 „Ezek csak csontok?” ”Már ki bánja!”

Míg a sétával kérdező
 a madarakat eteti,
 mint aki sírból jött elő,
 könnyfeketék a szemei.
 Néha felzokog rajt a sál.
 S ő olyan zsenge, szürke példa,
 hogy lágy hajában alszik még a
 vágy és a halál maradéka...
 Egy torokhang rá visszaszáll,
 sorsát átrendezi a szégyen,
 mely megbocsát, de nem egészen,
 elképzeli szobrok fogát,
 mégis itt akar élni éppen.

(Jó a spenótos hús neki.)
 A ködtől aranyló tetőzet
 a fák lombjait tükrözi,
 és sárgán billegő felhőket.
 A visszhang érkezik meg későn...
 Közben a nemláthatóban már
 – ha igaz, ha nem, amit feltár –
 valaki varázsvesszővel jár
 a titkok titkát sem kimélőn:
 a sok szót, mik pokolra mentek,
 most visszakönyörgik a szentek,
 s elhozza egy tiszta lélegzet.

 De egy árnyék feljön a lépcsőn,
 és immár harmadjára csenget.

II

Annyi ilyen reggel van, mint ez,
 hogy ez az egy tán tényleg megvolt...
 Még nem tudod, hogy miért döntesz,
 csak indulsz kinyitni az ajtót,

s a harmadszori csöngetés
elébed vág – én is így jártam,
s a reggelfényes lépcsőházban
ajtómnál levelet találtam
tőle, kit elfeledve rég
a szerelemről is lemondtam.
Most magam előtt láttam nyomban,
egy vékonyka hívás elég,
hogy híg elmémbe visszahozzam,

mikor telefonon jelen volt
a szétcsúszott lét egészében.
A rólam álmodott álmok hol
vannak: egyszer egy lány szemében
démonvadászként tűnhettem fel?
És hol vannak az új szavak,
melyeknek még mindent szabad,
nem roncsolta tapasztalat,
nem szóltak együtt más érdekekkel,
még nem siklottak ki a létből.
Ha a szó a mondat felé dől,
úgy az égig már nem érhet fel,
lemarad a repülőgépről.

(...)

IX

(...)

Ím egy város, lakói a
véletlen kalapjából húznak
sorsot... kinek lesz igaza?
És *mit tesz az igazság?* Holnap
már kétoldali tévedés!
A vágy tűje annyira szúr,
egy hanglemez forog vadul,
s az látszat csak, hogy ez azúr!
Ürügy és duma az egész,
senki sem kérdi: mi a sors,
mi tölti az üres trezort?
Fölösleges a lelkizés,
a vágy csak össze-vissza volt.

Mit nem látnak s nem értenek:
ki nem állják (vagy félnek tőle).
Mért, hogy a vak nem képzeleg,
és sötétjében nincsen töre?
Gyilkos, kinek mindent szabad?
Nem lesz a lázadása hűség,
de azért az is felelőség.
Istent az édenből kiűzték!
Míg világunk másra nem ad,
s az öröklétnek ellentéte:
addig itt nem lesz mérték, béke.
Béke, hol a halál arat?
Nem futhatná egy Isten-érvre?

1939-1940

Vörös István fordítása

...az első versből kiderült, hogy itt Radnóti Miklósról van szó. Értsd: a kortárs román irodalom egyik legjelentősebb képviselője, akinek amúgy (a nemzetközi irodalmi kíváncsiságán túl) semmi szorosabb magyar kötődése nincs, fogja magát és egy egész kötetet szán arra, hogy megírja Radnóti halál utáni verseit Gyarmati Fannihoz.

FERENCZ GYŐZŐ

Radnóti Miklósról

Radnóti Miklós (1909–1944) kivételes helyet foglal el a költészet történetében. Ékesen példázza ezt a huszadik századi emberirtásokról tanúskodó-megemlékező, *Against Forgetting: Twentieth Century Poetry of Witness* című antológia, amely az amerikai költő, Carolyn Forché válogatásában jelent meg. Forché szerint Radnóti a holokauszt olyan kiemelkedően fontos alkotói közé tartozik, mint Paul Celan, Nelly Sachs, Primo Levi és Tadeusz Borowski.

Radnóti életműve több a holokausztról tett tanúságtételnél, fogalmilag hiteles költészetének perspektívája ugyanis nem retrospektív. Ez a költészet végső elemzésben a költő holokausztban elpusztított, tragikus életének és annak írásművészetté formált páratlan egységét mutatja fel. Radnóti utolsó versei, amelyeket harmadik és egyben utolsó munkaszolgálatára során írt egy náci munkatáborban, továbbá utolsó költeménye, amelyet néhány nappal valószínűsíthető halála előtt vetett papírra, az értelmetlen halál tragédiáját fogalmazza meg, mégpedig az életet a haláltól elválasztó határon túli perspektívából.

Radnóti Miklós magyar zsidó családban született 1909. május 5-én. Eredeti vezetékneve Glatter. Születésekor édesanyja és ikertest-

vére meghaltak. Édesapja 1911-ben újránősült. A kisfiú csak édesapja 1921-ben bekövetkezett halálakor szerzett tudomást saját születése tragikus körülményeiről. Ekkortól nagybátyja, kirendelt gyámja nevelte. A család tanácsára nevelőanyja és imádott féltestvére egy kisvárosba költöztek, ahol rokonaik éltek.

Nincs nyoma annak, hogy Radnóti vallásos zsidó nevelésben részesült volna. Középiskolai éveitől kezdve vonzódott a katolicizmushoz. Szintén ugyanebben a korszakban alakult ki határozott baloldali meggyőződése is. Ezt a két szellemiséget sohasem tekintette egymással összeférhetetlennek. 1943 májusában – amikor ennek már végképp nem volt semmi gyakorlati előnye – katolizált.

Középiskolás éveitől kezdve, 1926-ban ismerte meg későbbi feleségét, Gyarmati Fannit. Ekkoriban születtek első versei. Érettségije után a csehszlovákiai Reichenbergben (ma: Liberec), az ottani Textilipari Főiskolán folytatta tanulmányait. Miután visszatért Magyarországra, 1928-tól 1930-ig gyámja textilkereskedésében dolgozott. Ebben az időben kezdte publikálni verseit irodalmi folyóiratokban és antológiákban. Első kötete, a *Pogány köszöntő* 1930-ban jelent meg. Ugyanebben az évben lett a szegedi Ferenc József Tudományegyetem magyar-francia szakos hallgatója, 1934-ben magyar irodalomból doktorált. 1935-ben tanári szakvizsgát is tett.

Radnóti Miklós és Gyarmati Fanni 1935 augusztusában házasodtak össze. Budapesten béreltek egy kis lakást, Radnótiné egészen 2014-ben bekövetkezett haláláig ott lakott. Gyorsírást tanított, majd férje halála után francia és orosz nyelvből diplomát szerzett, nyelvtanárként folytatta munkáját.

Radnóti sem szerkesztőként, sem tanárként nem kapott állást. Ezekben az években bontakozott ki irodalmi pályája. Ezt az 1937-ben kapott Baumgarten irodalmi jutalom is jelezte. Vezető irodalmi folyóiratokban rendszeresen jelentek meg versei és kritikái. 1938 után azonban, amikor a magyar parlament jóváhagyta az első zsidótörvényt, lehetőségei jelentősen beszűkültek.

Gondolkodását már kamaszkora óta áthatotta a haláltudat. Egyik első fennmaradt verse is anyja halálával foglalkozik. A harmincas évek közepétől Radnóti költészetét leginkább saját erőszakos halálának előérzete határozta meg. Ebben a tekintetben is sokat mondó 1936-os kötetének címe: *Járkálj csak, halálraítélt!*

Radnóti tudatosan építette be személyiségébe gyermekkorra tragédiáit és a költészetet olyan térnek tekintette, amelyben fel tudta dolgozni addigi élete visszafordíthatatlan veszteségeit. A harmincas évek közepétől Radnóti a halálhoz fűződő sajátos kapcsolatának következtében kortársai között az első és lényegében egyetlen volt, aki megérezte és hangot adott annak a veszélynek, amely végül elpusztította. Költészetében a haláltudat létproblémává vált.

Ezt ellensúlyozta a másik fő motívuma, a béke utáni vágy, a bukolikus életöröm idillje, amely még utolsó eclogáiban is megjelenik. Ez a mozzanat összegződött 1941-ben írt *Eső esik. Fölszárad...* című versében is: „Nézd a világ apró rebbenéseit.”

Ebben az értelemben Radnóti költészete a nyelvi önmegalkotás figyelemreméltó kísérleteként értelmezhető. Arra keresi a választ, hogy lehetséges-e a költészet nyelvi eszközeivel megalkotni a költő személyiségét, azaz megteremthető-e lét és írás egysége. Önmeghatározásában négy, egymással összefüggő eszmekör játszott szerepet: viszonya zsidóságához, katolicizmusa, baloldalisága és magyarságtudat. Korának gondolkodásában a magyar–zsidó, zsidó–katolikus, katolikus–kommunista (marxista, baloldali) identitásmeghatározó elemek többnyire ellentétpárokat alkottak, ám Radnóti arra törekedett, hogy ezeket az ellentéteket saját személyiségében feloldja.

Ebből egyenesen következik, hogy Radnóti költészete radikálisan teszi fel a kérdést, vajon lehetséges-e az identitás szabad megválasztása. Sorsa és költészete egyértelműen amellet tesz hitet, hogy az autonóm személyiség elidegeníthetetlen joga identitásának szabad megválasztása és alakítása. A sors gyilkos iróniája, hogy Magyarország első világháború utáni politikai helyzetében erre nem volt lehetősége. A korabeli magyar állam megtagadta tőle ennek jogát, sőt jogot formált rá, hogy hatósági úton maga határozza meg az identitását. Szimbolikus, hogy amikor Radnóti szerette volna vezetéknévét Glatterről Radnótvá változtatni, a hatóságok 1934-ben hatalmi szóval a Radnóczi nevet jegyezték be: a fennálló államhatalom ezzel is értésére adta, hogy magának tartja fenn identitás meghatározásának kérdését.

Radnótit háromszor – 1940-ben, 1942–1943-ban és 1944-ben – hívták be munkaszolgálatra. Egyre romló körülmények között dolgoztatták, rendszeresen megalázták, egyszer pedig fizikailag is megkínózták. 1944. május 20-án a szerbiai Bor városába vitték, ahol a Siemens gyár és az Organisation Todt hadi célokra rézbányát működtetett. A körülbelül hatezer magyar kényszer munkást a magyar hadsereg felügyelte. A szovjet hadsereg előrenyomulása és a jugoszláv partizánok fokozódó aktivitása miatt a német hadvezetés 1944. augusztus végén elrendelte a bori tábor kiürítését, és a munkaszolgálatosokat szeptember közepén két lépcsőben útnak indították Németország felé. A háromezer-kétszáz fős első csoportból, amelybe Radnóti is tartozott, alig ötszázan éltek túl a megpróbáltatásokat.

Radnóti utolsó versét október 31-én keltezte. Ezután nincs több hirtelt érdemlő adat arról, hogy mi történt vele. 1946. júniusában, Abdában, egy északnyugat-magyarországi faluban feltártak egy tömegsírt. Az egyik exhumált holttest ruházatában megtalálták Radnóti iratait. Fontos megjegyezni, hogy nem történt hivatalos boncolás, és a költő

özvegye sem tudta azonosítani azt a holttestet, akit férjeként helyeztek a koporsóba. A megtalált dokumentumok között volt egy fekete notesz is, amelyet a többi irattal együtt a győri zsidó hitközség vezetője átadott Radnótinénak. A notesz első oldalán Radnóti öt nyelven – magyarul, szerbül, németül, franciául és angolul – a következő szöveget írta: „Ez a jegyzőkönyvecske Radnóti Miklós magyar költő verseit tartalmazza. Kéri a megtalálót, hogy juttassa el Magyarországra, Ortutay Gyula dr. egyetemi magántanár címére: Budapest, VII. Horánszky u. 1. I.”

Ez a notesz tartalmazta utolsó verseit, amelyek közül öt kizárólag ebben az egy példányban maradt fenn, köztük a *Razglednica (4)*, amelyben száraz, sőt ironikus tényszerűséggel beszél el, ahogyan egyik társát tarkólövessel kivégzik és ezzel saját várható erőszakos halálát írta le. A vers utolsó sorában az az életet jelentő vér keveredik az élettelen sárral. A költői képzelet a porrá váló emberi test anyagából alkotta meg utolsó metaforáját: a nyelvi önmegalkotás folyamata a fiatal költő fizikai megsemmisítésével, ám verseinek kísérteties, diadalmas fennmaradásával vált teljessé.

Gera Judit fordítása

(Ezt a szöveget Ferencz Győző eredetileg angolul írta Sven Cooremans, flamand költő felkérésére az *In rivieren zal ik altijd een gisteren zien* [A folyókban mindig a tegnapot látom eztán] című, Radnóti emlékének szentelt verseskötetének *Epilógusaként*. A szöveget Cooremans fordította hollandra. A fordítás az angol és a holland szövegek alapján készült.)

SVEN COOREMANS

Bevezető a Szívtájék ciklus elé

1944. május 18. Radnóti Miklós, magyar költőnek levele érkezik a Honvédelmi Minisztériumtól: behívó munkaszolgálatra (immár harmadik alkalommal). Radnóti még befejezi egyik költeményét, fogja a bőröndjét és nehéz szívvel búcsút vesz a feleségétől, Fannitól.

1946. augusztus 1. Egy zsidó hetilapban jelenik meg a hír, mely szerint az Abda nevű kis faluban tömegsírt találtak. Azon holttestek listáján, amelyeket sikerült azonosítani, Fanni eltűnt szerelmének nevére bukkan. Fordul vele egyet a világ. Amit ekkor még nem tud: az ő költője még akkor sem szűnt meg költőnek lenni, amikor a halál már ott lihegett a nyakában. Nem hagyott fel az írással, verseit egy a kabátzsebében lapuló kis noteszba írta.

1944. május 27-én Radnóti Miklós lezárt marhavagonban ül, mely a szerbiai bányavároskába, Borba tart. A német hadiipar számára a bori rézbányák létfontosságúak. Radnóti három hónapon keresztül végkimerülésig fog dolgozni egy keskeny nyomtávolságú vasútvonal építésén, mely arra szolgál majd, hogy a kinyert rezet Belgrádba szállítsák. Radnóti a Heidenau Lagerben tartózkodik, a Žagubica és Bor közötti hegyi táborok egyikében. Alultápláltan, facipőben, egész

álló napon át sziklaköveket cipel a magasított vasúti pálya építéséhez. A bokája rendszeresen feldagad. Vasárnaponként nem dolgoznak. Olyankor zenélnek és verseket szavalnak, többek között Radnóti is. Azt azonban senkinek sem árulja el, hogy ő maga is költő. Radnóti mégis egész idő alatt verseket ír. Egy kis noteszbe jegyzi fel őket, amelyet egy környékbeli, barátságos ember nyomott a kezébe.

Augusztus 29-én lóhalálában kiürítik a Heidenau Lagert. Az orosz hadsereg gyors léptekkel közeledik, mindenkit a Berlin Lagerbe küldenek, ahová gyalog kell eljutniuk. Néhány héttel később a foglyokat két kontingensre osztják: az első csoport már másnap Magyarországra indulna. Radnóti a második csoportba osztják be, amelynek még nem ismeretes az indulási ideje. Mivel az első csoportnak érkezésük után azonnali szabadságot ígérnek, Radnóti eget-földet megmozgat, hogy ide kerüljön. Erőfeszítései sikerrel járnak. Szeptember 17-én a 3000 főt számláló első menetoszlop indul útnak. Radnóti ekkor még életben van. Az erőltetett menet azonban kíméletlen. Ennivalót alig kapnak, állandóan verik őket, a foglyokat egyre gyakrabban lövik agyon: a földeken, kukoricaszedés közben, vagy az út szélén, amikor épp szükségüket végzik.

Október 6-án Radnóti Cservenkára érkezik. A noteszba egy Razglednicát (szerbül: képeslap) jegyez fel, majd folytatja útját. Körülbelül ezer fogoly azonban Cservenkán marad. Másnap éjszaka az egyik téglagyár területén elhelyezkedő agyaggödörben a hátramaradók közül mindenkit kivégeznek.

Amikor Radnóti október 14-én Mohácsra érkezik, az elkövetkező hetekben még jó néhány foglyot lemészárolnak, majd a még élőket marhavagonokba zsúfolva Szentkirályszabadja felé indítják útnak. Utolsó versét október 31-én jegyzi fel noteszába Radnóti.

Egy héttel később huszonkét végletekig legyengült foglyot tesznek fel egy szekérre. A szekér egy Abda környéki erdőben áll meg, ahol a foglyokat egyenként, tarkólövessel meggyilkolják. Ezután egy majdnem két éven át tartó csend következik.

2020 februárjában e tragikus történet hatására Radnóti Miklós nyomába eredek, Bortól Belgrádig. Hazaérve (Péter Noémi segítségével) hollandra fordítom utolsó verseit. 2021 nyarán kerékpáron teszem meg az utat Belgrádtól a szerb-magyar határig. 2022 februárjában folytatom a gyalogutat és egészen az abdai erdőig sétálok.

Ezeket az utakat öntöttem versbe. Útitársamnak, Radnótinak címzett leveleknek tekintem őket.

Gera Judit fordítása

Szívtájék - 2022 Tél

Abda

Győr

Pannonhalma

Zirc

Veszprém

Szentkirályszabadja

Mohács

Lehet, hogy tétova

Úton feléd hirtelen megáll velem a vonat

az ömagában semmi említésre méltó tájban
tétova dombok, a megszokásból
növekvő fű

ahogy az erdő felé kúszik egy ház széléig.

Egy ideje megint nem írtunk egymásnak.

Az önmagában semmi említésre méltó táj
rángatózva ismét mozgásba hozza önmagát

és egy ház visszahúzódik a fák közé.

Mohács felé a vonaton, február 26.

Tapogatózva

Mint elgázolt állat
vonszolja magát a vonat a tétova
dombokon át.

A dombokat mégsem látjuk.

Mert téged Mohácsnál
marhavagonba löktek

én meg csak a talpig feketébe öltözött,
Sárbogárdnál felszálló asszony
kezét figyelem

mintha a semmit simogatná.

Mondván:

vakon robogunk sorsunk felé
Tapogatózva.

Veszprém felé a vonaton, február 27.

Kissé távolabb

Feledékeny fűben
eltűnedeznek
a barakkok éppen.

Szentkirályszabadja, február 27.

Le mal du pays

Néha egy hely: megézés.

Most így vagyok ezzel e régi reptéren, itt.

Süvítő magány zugában
gondolataim mélyére hullva
lámpaoszlopnak dölve állsz.

A szavak megirattak.

Hadd beszéljen most a csend

vagy, ami még most is, így is lehet
hallgassunk valami emlékké dermedt zenét.

Lisztől tán valamit?

Szentkirályszabadja, február 27.

Altatódal

Ma néha a hó metszett,
mint holmi horizont.

Emlékeim bozótjából
szüntelen szökken túloldalra
az őz.

Erőltetett menet – utána sokszor enyhe lázat érzek.

Zirc, február 28.

Golden retriever

Te vagy a pára, mit belégzek.

Te vagy az idő, mely megül az ágakon.

Te vagy a sok gödör és repedés az úton.

Az út szélén pedig a róka is te vagy.

Te vagy a tábla, mely neved hirdeti,
egy régi gyár felé mutat.

A területet golden retriever őrzi.

A golden retriever te vagy.

Pannonhalma, március 1.

Hippocrates

Azt írom *néked*, támaszkodj csak tovább,

és hogy sétabotom *metruma*
egész Ménfőcsanakig visz majd,

ott felsegítlek a szekérre,
a szekér egy győri kórházba szállít
téged.

Ott hamisítok történelmet
csak igazán, azt írom,

az orvosok a legpuhább ágyba fektettek,
a legjobb ellátásban részesítettek téged.

Győr, március 2.

Emlékhely

Körbeöleli fejed a kert,

a még szendergő fák
ringó ágain madarak.

Középre valaki sziklatömböt álmodott.

Az éjszaka mélyéből itt-ott
sárga virágok nyomakodnak a fényre.

Itt annyi minden történt és annyi minden nincs –
kitapintható.

Abda, március 3.

Gera Judit fordításai

ANDRÉ FERENC

A költészet a történelem kontrasztanyaga

RADNÓTI EGY ROMÁN SZTÁRKÖLTŐ
SZŰRŐJÉN KERESZTÜL

Aki picit is jártas a kortárs román irodalomban, annak jó eséllyel ismerősen cseng Radu Vancu neve: költő, próza-, napló- és esszéíró, egyetemi tanár, aktivista, szerkesztő, irodalomszervező – és még számtalan tevékenységi kört lehetne hozzá rendelni. Költészete mindig a személyes és általános között oszcillál, az irodalom megörögzött szerelmese: verseiben minden abból indul ki és abba fut vissza. Ars poeticája hasonló Billy Collinséhoz, aki így fogalmaz: „az a baj a költészettel / hogy még több vers megírására ösztökél” (ford. Kőrizs Imre). Vancu nem csupán irodalomtudós, egyenesen fanatikus. Bár ez szükségszerű, nem magától értetődő pozíció: írásaiban mindegyre rákérdez az irodalom szerepére, lehetőségére, az olyan alapvető kategóriákra, mint a jó, rossz, szép, rút kérdése az irodalomban – és képes ezeket újszerű, eredeti megvilágításba helyezni.

Lírája vallomásos, a *Frânghia înflorită* (*Kivirágzott kötél*) című első kötetével már jelentős szakmai sikereket ért el. A kötet poétikája megalapozza Vancu későbbi lírai hangját, amelyben apja öngyilkosságát beszéli ki, és ennek feldolgozásához keres kapaszkodót. Teszi mindezt kellő reflexiós távolsággal, önvizsgálattal és anélkül, hogy a naivítás csapdájába esne.

Vancu az elmúlt évtizedben a román irodalom egyik legnépszerűbb szerzőjévé vált, számos költő poétikájában érhető tetten hatása, sokan egyenesen rajonganak érte. Népszerűségén túl (amit világszerte irodalmi fesztiválok, konferenciák, való részvétel, kiterjedt nemzetközi kapcsolatháló is jelez) ő maga is komoly erőfeszítést fordít az irodalmi közösség működtetésére: a szebeni „Lucian Blaga” egyetem oktatója, szerkesztője a *Transilvania* irodalomtudományos folyóiratnak, valamint a *Poesis Internațional* világgöztétészeti folyóiratnak is, ezen felül pedig számos romániai és nemzetközi irodalmi, illetve költészeti fesztivál szervezéséből is kivette a részét. És ezen költészeti fesztiválok mindig impozáns előadókat sorakoztatnak fel, a meghívott költők az Egyesült Államoktól Dél-Amerikáig, Olaszországtól Skandináviáig mindenféle országokból érkeznek, olyan szerzők, akiknek valós olvasói bázisuk van, és komoly poétikai minőséget képviselnek. Manapság az irodalomban, kiváltképp a költészetben ritkaság az ilyesmi, de Vancu tényleg irodalmi sztár.

Éppen ezért, amikor láttam, hogy 2023-ban megjelent az új kötete, a *Kaddish* azonnal be is szereztem a könyvesboltból. Nem tudtam szinte semmit a kötetéről, amikor olvasni kezdtem. Mivel Vancu az angolszász irodalom alapos ismerője (Ezra Pound terjedelmes életművéből már két vaskos kötetnyit fordított románra), azt gondoltam, hogy talán – ha valamihez egyáltalán – Allen Ginsberg *Kaddish* című verséhez fog poétikailag kötődni. Annál nagyobb volt a meglepetésem, amikor már az első versből kiderült, hogy itt Radnóti Miklósról van szó. Értsd: a kortárs román irodalom egyik legjelentősebb képviselője, akinek amúgy (a nemzetközi irodalmi kíváncsiságán túl) semmi szorosabb magyar kötődése nincs, fogja magát és egy egész kötetet szán arra, hogy megírja Radnóti halál utáni verseit Gyarmati Fannihoz. És ami még meglepőbb, hogy a román olvasóközönség rajong ezért a kötetért: elnyerte a rangos Az év verseskötete díjat, számos kritika, irodalmi blog, booktoker áradozik arról, hogy talán ez Vancu legerősebb kötete az irodalom szépségéről és kegyetlenségéről. Tehát a román irodalmi élet – bár Radu Vancu által, közvetve, de – Radnóti Miklósról beszél. Éppen ezért tartottam fontosnak lefordítani most, idén, Radnóti születésének 115. halálának 80. évfordulóján. Ezúton is köszönöm Balogh Endrének és a Prae ki-

adónak, hogy vállalta a kötet megjelentetését, valamint a Román Kulturális Intézetnek, hogy támogatta is a munkát.

A kötet: Radnóti lírai monológjai Fannihoz a tömegsírból, megszakítva Radu Vancu naplószerű jegyzeteivel, melyekben az irodalom szerepéről töpreng. Egyszerre van benne humor és kegyetlenség, szerelem és tragédia, a közhelyek kibontása és érvényre juttatása anélkül, hogy ezt ironikusan dekonstruálná. Eredeti, sajátos költői nyelve a román irodalomban is egyedülálló, éppen ezért bízom benne, hogy a magyar lírai köznyelvhez képest is tud újat, relevánsat mondani. Olyan megállapításokra jut, hogy „A költészet ellátja a sebeket – de nem érzéstelenít” vagy „Szilárd-ságvizsgálat a pokol anyagán: nem ismerek pontosabb meghatározást az irodalomra.”

Radu Vancu az *Against forgetting* című, Carolyn Forché által szerkesztett 1993-as költészeti antológiában talált rá Radnótira. Az antológiában vagy 150 huszadik századi költő versei szerepelnek, amelyek diktatúrák és népirtások kegyetlenségeit mutatják be, az örmény népirtástól kezdődően a délszláv háborúig. A román költőt megragadta Radnóti élettörténete, a versei, a viszonya Gyarmati Fannival. Látszik, hogy nem felszínes a tájékozódása, Vancu valódi filológus: a kötetben számos pontos életrajzi és földrajzi utalás szerepel, nyilvánvaló, hogy alaposan utánanézett Radnótinak. Azonban mégiscsak költői munka, nem szaktanulmány, így az esetleges pontatlanságokat érdemes a lírai fantázia beszüremkedéseként kezelni. És az is gyönyörű, hogy T.S. Eliot, Ezra Pound, Shelley, Borges neve mellett szerepel, ráadásul hozzájuk képest főszereplőként – teljesen méltó módon (bár én elfogult vagyok, imádom Radnóti nyelvi feszes-ségét, érzékenységét és nyersességét, amit képes pazar formai eleganciába foglalni).

A fordítás sokszor nehéz: a román nyelvérzék sokkal megengedőbb a szóismétlésekkel, valamint a teljesen depoetizált lírai nyelvvel, a magyarban másképp hat némiképp a versérzék, ezt Radnóti eleve stilizáló versnyelvének tükrében semmiképp sem hagyhattam figyelmen kívül. Ugyanakkor bizonyos fogalmak szó szerinti és átvitt értelmei közötti árnyalatnyi különbségeket is igyekeztem érzékeltetni, amit a forrásszöveg intenzíven kihasznál. Remélem, az itt közölt ízelítóből is világos lesz, miért ragadott magával annyira ez a költemény, és mindenkit magával sodor majd azon az érzelmi hullámvasúton, amin engem végighordozott.

Radu Vancu (1978, Nagyszeben) költő, író, műfordító, irodalomtudós, szerkesztő, a kortárs román irodalom egyik legnépszerűbb alakja. Több mint tíz önálló verseskötete, két regénye, valamint két naplókötete jelent meg. Ezra Pound teljes költői életművének fordításán dolgozik, továbbá W.B. Yeats és John Berryman munkásságát is tolmácsolta románra. Verseit több mint tíz nyelvre fordították, kötete magyarul Mihók Tamás fordításában: *Hajnali négy. Házas cantók (4 A.M. Cantouri domestice)*, Syllabux kiadó, Bp. 2016. Az itt közölt részlet a *Kaddish* (Max Bleher kiadó, Bukarest, 2023) című kötetéből származik, Vancut a kötet megírásában Radnóti Miklós élettörténete inspirálta. A kötet elnyerte a Fiala Írók Gáláján a 2023-év verseskötete díját, magyarul nemsokára megjelenik a Prae kiadó gondozásában.

RADU VANCU

Kaddis Radnóti Miklósért

– részletek –

Verseim úgy száll le rátok a lélek
mint pergelt cukor a tejbegrízre Mégis

itt a tömegsírban csak a ti ízetek érzem
a számban gríz és pergelt cukor Több száz tonna

véres törmelék lengedez mint finom porréteg
az édes ragyogásokban Még a tömegsír mélyén

sem hagy nyugodni az édes káprázat
Szégyelljétek magatok

Helyetekben én a föld alá bújnék

*

A költészet a történelem kontrasztanyaga.

Dokumentálja kórtanát, leleplezi és megnevezi betegségeit és sebeit, szakadatlanul világít rá a rosszra – és, implicit módon artikulálja a jó létezését. A költészet ehhez a szépséget használja alapvető *marker*ként, a négyezer év alatt felhalmozódott költői kép óriási konstellációját, amiben minden kultúra és minden nyelv csupán annyit mond:

Még, ha fürtelem is a teljes történelem, a jó: létezik, és a szép a lenyomata annak, ahol megmutatkozik a világban.

*

Írtak róla de haltak is bele Volt vér és már megint
a vér és a fény mint takaró a mindenség körül

Odalépsz magad köré szorítod a fényt Mint egy takarót Mint
a vért Mint az írást Eszembe jut arcod amikor

elélvezel Szemed összeszűkül aztán tágulni kezd
ami belőle ömlik mintha fény lenne de vér csupán

*

(Csak mert ezeket a verseket írom
nem jelenti hogy élek)

*

Elsétáltál a Starbucks előtt ahol írok Rám pillantottál
Rebbenő szemed
összeszűkült majd kitágult Feltetted a napszemüved

De utánad nincs többé napfény Előtted sem volt Egyetlen
remény hogy megírták és bele is haltak

*

A szépség nem esztétikai kategória. Illetve, ha szigorúan
esztétikai minőségként kezelik, abból mindig gyermek
és steril művészet származik – mint a dekadenciából vagy
a hermetizmusból. A szépség az irodalomban kizárólag a
rossz problémájával karöltve nyer értelmet. Ami, nyilván
egyaránt etikai, szociális, politikai, gazdasági, misztikai és
még számtalan kérdés. Csupán mindezek hálójában válik
igazán relevánssá a szépség.

Róluk leválasztva bagatell, hakni, szemfényvesztés,
giccs, a szenvedély és a művészet halála. De velük együtt
mindörökre maga az irodalom húsa és vére.

(Sérült és sebezhetetlen – mint minden hús, minden vér).

*

Úgy ír mintha próbálnál elnyúlni a tömegsír fenekén
és végigsimítani testvéreiden a halálban Hogy mint szelíd

tenyér simítsa végig a koponyájukat amiről a hús
mint valami hiba eltöröltetett és érezd a húst ahogy

összerezzen a vigasztalásban Képes végre először hinni
hogy nem csak hiba volt Fordítsd mint türelmes fület

verseid a mellkasok felé amelyekből kitörlődött a szív
mint valami hiba és fülelj amíg hallod a szívben a

zokogás is elül És képes végre először hinni hogy minden
ami
áthaladt rajta nem csak hiba volt Ismerd fel őket egykori

húsuk rezzenéseiből Az egykori szív nevetéséből
Énekel minden ami nem hús már Mint a hegedűművész
barátom

Lorsi Miklós húsa Nézd mint hegedű dalol a húsom
mondja meglepetten Miklós pont itt mellettem

épp amikor ezeket a verseket írom Ne ijedj meg
Miklós A költészettel ilyen is tud Annyival szebben énekel

halál után a hús Így van ez a hegedűvel is mondja Miklós Valaki
odaszól a tömegsírból Most arra utalsz hogy halál után még

a dugás jobb is kiáltja Zoli Röhögnek a csontok mind vagy
talán Nem épp mind Bevallom nevetek én is És verseim

végighordozom simogató tenyérként a csontok felett Mint
szűz kamaszok vihorásznak ha valaki szexről beszél

Vonaglanak a tömegsírban mint egykor az ágyban
Egyszer csak eláztatja őket könny és ondó Látjátok

verseim: ezek a csontok ez a halál ez a nevetés
Végigsimítalak lágy tenyeremmel és érzem nedves

tapintásotok Verseim Milyen gyermetegek vagytok
milyen vén remegő csontok mélyen a tömegsírban

*

(Csak mert ezeket a verseket írom
nem jelenti hogy élek)

*

Francis Bacon 1932-ben egy beszélgetésben
unokatestvérével, Diana Watsonnal:

– Csak ha valami súlyosan sérült, akkor látom szépnek.

(Vagy valami ilyesmi – a mondatot vagy 100 oldallal
ezelőtt olvastam Bacon monumentális életrajzában, ami
nemrég jelent meg, az oslói Literaturhusetben vettem és
emlékezetből fordítom, de agyamból teljesen lecsapolták a
fényt. A konkrét érzés, hogy koponyám belsejében nincs
egy szikrányi fény sem.)

(Talán Bacon képes lett szépnek látni
az agyam.)

*

Egyetlen munka a költészet mondtad Csak te dolgozol
Radnóti
Amikor heversz hanyatt az ágyon és írod a szonetteket
Minden

egyéb csak élet Talán munka a halál is Ahogy hanyatt
fekve
heverek a tömegsírban és várom jöjj és áss ki innen Miben

más ez a mint költészet Nem szonett Nem kötött forma Az
volna
király ha a halál is kötött formában lenne Talán a pokol a
halál

kötött formában Az ikerpár aki egyszerre halt bele a
kimerülésbe
az erőltetett menet alatt ott nevet Miklós balján elföldelve
Tehát

azt mondd hogy mi itt dolgozunk Szinte mindenki röhög
Tehát
még a halál is munkatábor Jaj szegény fejünk Tehát a
költészet is

munkatábor suttogja Miklós álmodozón Tehát munkatábor
a dugás is vihogja Zoli A csontok azt beszélnek Zoliról

úgy került a bori rézbányába hogy nem is volt zsidó
Csak meg akarta menteni szerelmét Együtt haltak meg
Mint

az ikrek A csontok szerint Zoli szűzen halt meg A csontok
nevetnek Kacag az egész tömegsír Hanyatt fekvő heverünk
mint

a költők Dolgozunk amíg meg nem halunk Dolgozunk amíg fel
nem támadunk A tömegsír belepusztul a nevetésbe Vidám
akár

a leányiskola ahol megismertelek te 14 voltál és én 17 Mint
a Pozsonyi úti éjszakáink Az élvezéskor tágra nyílt szemed

merevsége Kötött formájú orgazmusaid Látod még a
Paradicsom is lehet kötött formában

*

(Csak mert ezeket a verseket írom
Nem jelenti hogy élek)

*

Eliot és Rilke ugyanabban az időszakban (1915-1925) több
tucat verset is írt franciául – anélkül, hogy értették volna
igazán, miért tették. Eliot egy későbbi, 1959-es interjúban
vallja be (anélkül, hogy felismerné az összefüggést Rilkével
– ami nekem egyértelmű), hogy sohasem értette, miért írta
franciául azokat a verseket – főleg, hogy abban viszont
biztos, hogy senki sem lehet kiváló költő egyszerre két
nyelven.

Számomra világos, hogy voltaképp az időszak legjobb francia költészete (Apollinaire mellett) az, amit az osztrák Rilke és az amerikai Eliot írt; és ez volt az utolsó fellángolása a nagy francia lírának, ami elkeseredetten kutatott (nyelvi és emberi) utánpótlásért, amivel lángját táplálhatja. És rájuk hármukra akadt rá – akiknek (nyelvi és emberi) testén keresztül kommunikált és égett.

A költészet kétségbeesése saját halálát illetően az bármely eleven test kétségbeesése, ha saját halálával szembesül; ráakaszodik bármi élő testre, féltékeny lesz minden élő testre, és veszettül reméli, hogy kölcsönveheti bármely más eleven test életét. A francia költészet esetében, ez a három élő test, akiket ő maga is élőnek talált, az Apollinaire, Rilke és Eliot. Szóval rájuk akaszkodott és velük együtt, általuk égett el – felperzselve őket.

És a költészetnek ez nem vált sem több, sem kevesebb hasznára, mint bármi egyéb élő testnek, ami szembesült már saját, épp történő halálával.

(Milyen naiv vagy, kis költészetem, milyen gyermek maradtál – pedig 4000 éve jegyzed le már az ember szenvedéseit.)

*

Fekszem itt hanyatt a tömegsírban és eszembe jut az idő amikor még nem szerettél kedvesem Igaz hogy én elmentem

Tinivel a gépírólánnyal Én magyar zsidó Ő bajor árja
Konkrétan
mintha szerelmi háromszögben volnék Hitlerrel Ez volt

Tini és köztem a legromantikusabb kapocs De hamar meguntam
Tinit orgazmusa édes volt de egyre jobban szúrta orra alatt

a Hitler-bajusz És szinte sohasem láttam a halált
orgazmusának
végén Ahogy szinte mindig ott láttam a tiében Minden

szerelem szerelmi háromszög a halállal Amikor
bejelentettem
hogy elhagyom Tini azt üvöltötte feljelent Akkor
megcsillant

egy csepp halál édes arcán Miután visszatértem nem
szóltál
hozzám két évszakon át Ott hevertem a Pozsonyi úti lakás

emeleti szobájában hanyatt fekvé az ágyon mint most
a tömegsírban és sakkoztam egyedül Esténként mellém
feküdtél

az ágyba és hátat fordítottál és azonnal elaludtál Úgy
éreztem
magam mint egy mésszel leöntött sírhant Ágyunkba
fészkelte

már a halál De boldog voltam Minden játszmát amit abban
a két
évszakban egyedül sakkoztam a halállal elveszítettem
Miután elmúlt

a tavasz és a nyár te felém fordultál átöleltél engedél két
karodban
ringatózni és újra szerettél

*

(Csak mert ezeket a verseket írom
Nem jelenti hogy élek)

*

Most heverek a tömegsírban egyedül ez itt a halál évszaka
Várom hogy ismét felém fordulj és két karodban
ringatózzam

és újra elkezdődjön

*

Shelley lényeket látott, amik meglátogatták – fényes nappal is, nem csak éjszaka. Leggyakrabban egy gyereket, aki integetett neki és teljesen megdöbbenette, hogy a többiek nem látták a gyereket, aki számára a legkézzelfoghatóbban, fizikailag volt jelen.

(Edward Williams, aki vele együtt fulladt meg, jegyzi ezt valahol.)

Teljesen megértem. Számomra is megdöbbenő, milyen kevesen látjuk a tömegsírt, ami barátságosan int felénk egy átlag, ragyogó délutánon.

*

Azt mondják aki szeret nem öregszik meg Ez így van
Én szeretlek és fiatal vagyok mint egy tömegsír

Amit épp mésszel öntöttek le

*

Azt mondják hogy aki az eget kémleli az magába
néz Nem tudom így van-e de mi akik a tömegsírban

csak a csontjainkkal és ruhafoszlányokkal kevert
földet látjuk magunk fölött Tényleg magunkba nézünk

80 éve szüntelenül nézem Ezt a földet amiben
heverünk és csakis téged látlak szüntelenül

Elborzaszt a gondolat hogy egy nap Ahelyett hogy
téged látnálak csak az eget látom majd

*

Nincs semmilyen szökési tervem – sem vissza az életbe,
sem előre, bármi is legyen ott.

Felépítettem ezekből a húsba és vérbe áztatott szavakból
a kis szépség-mentsváram, épp azért, hogy ne kelljen
kijönnöm belőle.

Amikor ráhúzó majd az utolsó kőlapot, mint
koporsófedőt, boldog leszek: végre többé nem megyek
sehova.

*

Azt mondják a boldogok mindig veszélyesek mint
bármely szökevény a paradicsomból Tehát veszélyesek

vagyunk itt a tömegsírban ahogy dalolunk az ég alatt ami
mi vagyunk és a föld alatt ami mi vagyunk

*

(Csak mert ezeket a verseket írom
nem jelenti hogy élek)

André Ferenc fordításai

*Fut a véget nem érő
lépcsősoron
nem rezzen össze:
sem a leeső mohos kő,
sem a zuhanó tetőcserép
robaja nem zavarja.*

KÉPES JÚLIA

„Fáradt, reményvesztett
emlékeimben
széjjeltörsz árnyékra
és néma csöndre”

FORDÍTÓI ELŐSZÓ
ANTONIA POZZI (1912–1938) VERSEIHEZ

Olaszországban tavaly ünnepelték Antonia Pozzi születésének 111, halálának 85. évfordulóját; költészete Magyarországon azonban sajnálatos módon igen kevésbé ismert. A tragikusan rövid életű olasz költőnő nem egészen 27 évnyi élete során mintegy 300 verset írt, bár életében egyetlen sor sem jelent meg tőle. A halálát követő évben apja rendezte sajtó alá verseit és levelezését, mindkettőt erőteljesen megcsonkítva – ami, mint majd láthatjuk, sajnos igen jellemző kettejük korántsem bonyodalommentes kapcsolatára.

A költőnő családi háttere felületes szemlélő számára szinte tökéletesnek tűnhet: vagyonos, művelt szülők egyetlen gyermeke, anyja előkelő származású, apja jól menő ügyvéd – a kép pozitív voltát nagyban árnyalja az a tény, hogy az apa az akkor fennálló rezsim feltétlen támogatója. Antonia már gyermekkorától sportolt, zenét és nyelveket tanult, később lelkesen fotózott és hegyet mászott. Rendezettnek tűnő családjában azonban egyedül anyai nagyanyja nyújtott tényleges érzelmi támaszt a kivételesen érzékeny fiatal lánynak – tehát ha jobban belegondolunk, a közvetlen családon belül voltaképpen senki sem. Antoniának már a 18–19 éves korában írott verseiben is gyakran bukkan fel a halál témája; talán a legjobb példa erre a *November* (Novembre) című szívszorító verse. Családjában még jóval születése előtt többször fordult elő öngyilkosság: apai nagyapja és annak legfiatalabb leánya is önkézevel vetett véget életének, ez utóbbi 17 éves korában.

Antonia életének jelentős fordulópontja, amikor 16 évesen beleszeretett gimnáziumi latin-görög tanárába, Antonio Maria Cervibe. A férfi nem volt különösebben vonzó, még csak jelentékeny külsejű sem – Antoniát azonban elkápráztatta a tanár hihetetlen széles körű műveltsége. A másik vonzereje a költőnő számára a férfi szemében rejlő mély fájdalom a háborúban elesett bátyja miatt. A tanár egy idő után viszonzta a fiatal lány érzéseit; házasságot terveztek, ám ez sohasem valósulhatott meg: a költőnő apja a kettejük közötti 18 évnyi korkülönbségre hivatkozva az elképzelhető összes módon (sőt, azon túl is) megakadályozta azt (a lány ekkor már nagykorú volt). Pozzi ügyvéd úr először áthelyeztette a tanárt Milánóból Rómába (a lány az áthelyezésről az újságból értesül, nem kis döbbenettel). 1931-ben Angliába küldte Antoniát úgymond angol nyelvtudásának fejlesztése céljából, végül pedig – miután a szerelmesek kapcsolata ez után is folytatódott – az apa párbajra hívta a kétségbeesett férfit. Cervi számára így egyetlen lehetőség maradt: érzéseit ellenére örökre elhagyni a szeretett lányt. Antonia ebben a reménytelen helyzetben, húszévesen öngyilkosságot kísérelt meg; szerencsére ekkor még időben kimosták a gyomrát. Pozzi ügyvéd úr valójában nagyon szerette a lányát – úgy tűnik, talán túlságosan is. Vajon tényleg a korkülönbség volt a kifogása lánya szerelme ellen? Egy gimnáziumi tanárt feltehetőleg nem tartott elég jónak egyetlen, féltve őrzött leánykája számára – de nagy valószínűséggel akkor is kitalált volna valamit a kérő ellen, ha történetesen egy herceg jön a lányért fehér lovon: eleve képtelen volt arra, hogy elengedje Antoniát. A költőnő, mint ez verseiből is kiderül, szabad szellem volt, és igen nehezen viselte ezeket a merev korlátokat; apját azonban őszintén szerette, így ellentmondani sem mert neki, nemhogy fellázadni ellene. A költőnő első és legnagyobb szerelme, Antonio Maria Cervi 1966-ban halt meg; sohasem nősült meg, feltehetőleg szerelme tragikus halála és annak körülményei miatt.

Antonia Pozzi 1930-tól a Milánói Egyetemen modern filológiát tanult. Meghatározó tanár az életében Antonio Banfi esztétikaprofesszor – aki azonban meglepő módon kifejezetten azt tanácsolja a költőnőnek, hogy kevesebbet írjon... Másik fontos személy a költő Vittorio Sereni, az örök barát, akivel mindvégig leveleztek, és akinek búcsúüzenetet is írt öngyilkossága előtt. Közeli barátai még a Treves-fivérek, akikhez mély és őszinte barátság fűzi Antoniát – élete hatalmas sokkja, amikor az akkori törvények értelmében a fivérek származásuk miatt száműzetésbe kényszerültek. Valószínűsíthetően ez is hozzájárulhatott a végzetes tett elkövetéséhez, és talán az is, hogy apja, nézeteiből eredően támogatta a barátait ellehetetlenítő törvényeket (ez utóbbi feltevés azonban inkább csak találgatás részemről).

Végül, de korántsem utolsó sorban kiemelten kedves barát még az alacsony származású, (Antoniánál egyébként két évvel fiatalabb) igen tehetséges egyetemi társ, Dino Formaggio, akinek a költőnőhöz írott levelei önálló kötetet töltenek ki. Antonia apja egyértelműen őt tette felelőssé lánya öngyilkosságáért. Ennek hátterében az állt, hogy a költőnő 1938 december 1-én – az öngyilkossága előtti napon – voltaképpen megkérte Dino Formaggio kezét, aki ezt zavartan elhárította, mondván, hogy bár őszintén szereti mint barát, semmiképpen nem szeretné, ha ez a kapcsolat sérülne. Az apa reakciója némileg érthető – az időzítés igencsak szembeötlő; az ügyvéd úr ráadásul nyilvánvalóan minden áron bűnbakot keresett, miközben ő maga nem kevéssel járult hozzá lánya halálához. Az azonban csupán költői kérdés, vajon mit szolt volna Pozzi ügyvéd úr, ha a válasz kedvező a fiú részéről, és lánya bejelenti, hogy hozzámegy az alacsony származású fiatalemberhez, aki már 14 éves korától egy gyárban dolgozott... Valóban nem zárható ki, hogy Dino Formaggio kitérő reakciója hozzájárulhatott a költőnő öngyilkosságához – ha azonban a fiú másképp válaszol, Antonia apja minden kétséget kizáróan és minden erőfőlényét kihasználva megakadályozta volna ezt a házasságot is. (Bár könnyen elképzelhető, éppen ezt a kínos helyzetet megelőzendő reagált így Dino Formaggio a házassági ajánlatra. Ez persze megint csupán találgatás...)

Antonia 1938 december 2-án rosszulletre hivatkozva távozik az iskolából, ahol tanít – másnap találnak csak rá, begyógyszerezve, megfagyva; még életben, de már menthetetlenül. A zsebében két búcsúüzenet, egyik családjának, másik Vittorio Sereninek. Tettének igazi okát azóta se tudjuk bizonyosan. Sokan vonnak párhuzamot közte és más, hasonló halállal halt író- és költőnő között, mint Virginia Woolf vagy Sylvia Plath. Számomra azonban a legmegrendítőbb párhuzam az, hogy halála napra pontosan egy évre a mi József Attilánké után történt – noha ez az időbeli egybeesés nyilvánvalóan csupán a véletlen műve – a párhuzam azonban talán mégsem teljesen légből kapott: az ok a hasonló lelki alkaton túl minden bizonnyal

ugyanannak a kornak és körülményeknek elfogadhatatlan volta is lehetett. Antonia Pozzi gyászjelentésében a család tüdőgyulladását említi a lány halálának okaként (bár egy nap és egy éjszaka, félig-meddig öntudatlanul a hóban fekvé kiválthatta ezt a betegséget, a tényleges halálok nyilvánvalóan mégsem ez volt.).

Szó esett a költőnő apja által szerkesztett kiadásról: a *Szavak* (Parole) című kötet 1939-ben, közvetlenül Antonia halálát követő évben, magánkiadásban jelent meg, apja által erősen meghúzva. Ha azt hinnénk, mindezt már nem lehet fokozni, csak annyit tennék hozzá, hogy az ügyvéd apa lánya végrendeletét is átírta! A költőnő több versének közel a felét kihúzta – például a *Példázatok* (Esempi) címűből 28 sort, ami a vers bő fele (27 sor maradt meg belőle a kötetben, és valójában nem is igazán érthető, miért pont a lényegi részt vette ki a versből), és ez sajnos korántsem egyedülálló példa. Az *Ima* (Preghiera) című, itt is szereplő vers 23 sorából „csak” 9 sort – egy teljes strófát – szedett ki. A költőnő Antonio Maria Cervinek ajánlott verseinek dedikációját (A. M. C-nek) pedig következetesen eltávolította. Az *álm-élet-ciklus* szintén itt is szereplő hatodik darabjában – *Te lettél volna* (Saresti stato) pedig az első szót – *Annunzio* – átjavította *annuncióra*, ami próféciát jelent, tehát így is értelmes a vers – az *Annunzio* név azonban Antonia szerelmének halott bátyjéé, akiről közös fiukat szeretne volna elnevezni, ha feleségül megy Antonio Maria Cervihez, mintegy életre keltve ezzel szerelme halott bátyját: „szerelmemben a te halálod Élet.” – írja a sohasem ismert, reménybeli halott sógorának dedikált *Élet* (Vita) című verse záró sorában. Hogy ez az „álmgyermek» pusztán álmkép volt, vagy esetleg egy tényleges, Pozzi ügyvéd úr parancsára megszakított terhesség, örök rejtély marad számunkra. Különösnek tartom azonban, hogy az apa által szerkesztett és erősen szelektált anyagban számos vers benne maradt az „álmgyermekről».

Antonia nem véletlenül volt lelkes hegymászó és fotós: tájleírásai igen képszerűek; a napnyugták, a kedvenc hegyei és tájai vezérmotívumként jelennek meg bennük. Említettem korábban, hogy a halálmotívum gyakran előfordul verseiben; ezek a költemények azonban inkább lemondó, nyugodt hangulatúak. Ám találunk a versei közt *Öröm* (Gioia) címűt is – a költőnőnek egyébként van egy másik hasonló című verse, *Az öröm*, melyet szintén lefordítottam, csak nem szerepel ebben a válogatásban, *A pacsirta* (L'allodola) című verse pedig így zárul: „Én meg határtalan / hajnali nyári / ég voltam / a végtelen / búzaföldek fölött / és a szívem / egy trillázó pacsirta / ki izlelgeti / a derút.” Költészetére azonban elsősorban nem ez a derűs hangulat jellemző, hanem a családjának írt búcsú-üzenetében megnevezett „halálos kétségbeesés”.

ANTONIA POZZI

Lefelé a hegyről

A.M.C.-nek*

A sziklákon a rózsabokrok újra
virágba öltöztek fel alkonyatkor.
Az elhagyott kunyhó már messze van
a rododendronok közt. A szurdokok szele
már nem süvít a nyakszirtünkbe marva.
Felszáll a fenyvesek nyirkos nyugalma
Odacsempészik a vörösfenyők
a hegycsúccsal az első homályt az égre;
ívelt árnycsíkkal végigkísérik
egész a földig. Ott lassan végigömlöve
lilára festik a mohát s az áfonyát,
kékre festik az ösvények követ.

Fáradt, reményvesztett emlékeimben
széjjeltörsz árnyékra és néma csöndre.

1929. augusztus 14.

*A.M.C.: Antonio Maria Cervi, a költő szerelme. A neki szóló dedikációt
Antonia apja kihúzta az összes versből, amikor kiadatta őket.

Élet

A. C.* emlékének

Nem, nem haltál meg. Lelkem ott van veled
mint összegyűrt és eldobott papírlap;
magadba zártad Isten nélküli
öntudatlan élted megalkuvásait;
súlyos, kemény töltényt gyúrtál belőle:
beléöntötted égszínkéék hevét
teli torokból zúgó dalaidnak,
beléöntötted tűzvörös hevét
hősi vérednek. Nem, nem haltál meg.
Minden most nyíló, bíborló virágban
a napsugaras, csendes temetőben
él és lángol a véred. Minden cseppnyi könnyben,
melyet elhagyott, álmatlan éjszakákon
a szempillák isznak be magányosan,
él és lángol zokogásod; szívemben
a távolból óriásként világolsz:
a szívemből áradó szeretetre,
kétségek gyötörte lemondásomra
te adod a fehér, megnyugtató fényt,
te adod a vörös fényét a harcnak.
Erőssé teszel, megtisztítasz engem:
szerelmemben a te halálod Élet.

1929. szeptember 21.

*A. C.: Annunzio Cervi, a költő szerelmének elhunyt bátyja, akiről a költő kettejük közös gyermekét szerette volna elnevezni.

A nyugalom tava

Nem. Nem mászhatunk föl: a hatalmas úr
ránk nehezedik, s az a nagy fehér fény
égeti és felemésztí a lelket.

Nem látod, milyen magasra
törnek fel a csúcsok, és milyen sűrűn
törnek a völgybe a fenyők?

Nem a feltörekvés heve
fűti a csúcsokat, hogy a kékre törjenek,
de az ég félelmetes végtelenje
visszaszorítja és lenyomja őket.

A völgybe kuporodva fészkelik magukat
a puszta mezőn felolvadó
hótorlaszok, a feketefenyők közt
a folyók ezüstfonatai,
mint egy távoli tó felé
szálló dallam, amely békét áhítozik.

Maradjunk a tó mellett, drága lélek;
ebben a békében maradjunk.

Nézd az eget: a vízben kevésbé hatalmas,
de élőbb és szelídebb.

Ebbe az öreg csónakba beszállunk,
Szárason tartották a parton:
az evezők eltörtek, de az alján
fekszünk, és úgy nem is látni a földet,
s a hullám, melyet felvert a hajóorr,
ringatja ütemesen a hajót,
úgy, mintha menne.

Így hajózunk majd, szelíd, borókaiillatú
emelkedők mellett, megyünk,
a nap süt mellkasunk fölött, a nap,
mely táplál és felmelegít;
megyünk lassan a határtalan béke
áldott, fehér álmába
mit sem sejtő partok felé
szerelmünkkel egyedül.

1930. augusztus

November

Később – ha úgy esik, hogy elmegyek –
marad néhány dolog
belőlem
itt, e világon
finom csend-foszlány a hangok között,
gyöngé fehér
sóhaj
az azúr szívében.

S egyszer, egy novemberi estén
majd egy törékeny kisleány
az egyik utca szögletén
tengernyi krizantémot árul,
és köztük lesznek a fagyos
távoli zöldes csillagok.

Akad majd, aki megsirat
ki tudja hol – ki tudja hol –
lesz, aki krizantémot vesz
nekem
itt, e világon
ha úgy esik, hogy el kell mennem,
s nem térek vissza.

1930. október 29.

Téli noktürn

Olyan könnyű a lépted, gyermekem,
hogy alig hallak,
mögöttem az ösvényen.
S oly tiszta az óra és a fénye
az óriási csillagoknak
a lila égen,
hogy a lélek ragyog
az éjszakában,
mint napkeltekor a komor fenyőfák
körül a fénylő fehér hó.

Mély álomba merül az erdő
és a hegyek
és az egész föld.
Kegyelemként ereszkedik
a csend az égből.
És hallom, ahogy ver a szíved
a csend mögött,
akár a vékony vízszugár
a jégfátyol mögött –
és reszket a szívem
ahogy reszket a vándor,
mikor az éjszakában
egy másik lépés visszhangját
hozza neki a szél
mely követi az útját.

Gyermekem, drága gyermekem,
az utamon, amely
árnyék nélküli síksághoz vezet,
a te ártatlan szemed,
mint csodás szirmú virág kinyílik,
hogy megtisztítsa a tekintetem.
Gyermekem, mind a ketten
eme isteni órán
fecskék vagyunk, és útjaink
egymást keresztezik
a végtelen égbolton,
mielőtt útnak indulnánk
távoli tájakra.

Holnap már egyedül
leszünk
szívünkkel
a végzetünk felé.
De a mélyben ismét felsejlik
a távoli testvér-szárny lüktetése
s újra átváltozik
rettegéssé a repüléstől.

1931. január.

Öröm

A nap ragyogása
tegnap elvakított
sajogva
mint a seb
a vak szembogarán.
De ma
a nap ragyogása
nem oly tündöklő
mint a te tündöklésed:
nincs még a végtelen világban
oly igaz ragyogás,
mint a tiéd.

1932. március 6.

Ima

Uram, hallod, hogy
nincs már hangom,
hogy újra mondjam
titkos éneked.
Uram látod, hogy
nincs már szemem
hogy lássam az eged
és a vigasztaló felhőidet.

Uram, minden fájdalmamért,
adj végre egy csöppet Magadból,
hogy újra éljek.

Uram, hiszen tudod, *
régmúlt időkben
egy hatalmas tavat
hordtam szívemben
mely a Te tükröd,
de kiitták belőle a vizet,
Ó, Istenem,
szívem csak üresen kongó üreg
mely nem lát Téged többé.

Uram, minden fájdalmamért,
adj végre egy csöppet Magadból,
hogy újra éljek.

1932. október 20.

*Megjegyzés: A *Parole* című kötet 1964-es kiadásában ennek a versnek egy rövidebb változata szerepel, az utolsó előtti strófa nélkül.

A pacsirta

A csók után* – a szilfák árnyékából
kiléptünk az útra
hogyan visszatérjünk:
mosolyogtunk a holnapra
mint nyugodt gyermekek.
Egymásba font
kezünk
mint erős csigaház
mely a békére
vigyáz.
Én csöndben álltam
nekem szinte szent voltál
aki lecsillapítja
a vad vihart és sétál a tavon.

Én meg határtalan
hajnali nyári
ég voltam
a végtelen
búzaföldek fölött
és a szívem
egy trillázó pacsirta
ki ízlelgeti
a derűt.

1933. augusztus 25.

*A gondolatjel előtti három szó: „A csók után” hiányzik az 1964-es kötetből (a költő apja által sajtó alá rendezett 1939-es kötet változatlan utánnomása).

A süket kutya

A szörnyű széltől
mely a toronyban száll és süvít
megsüketült a kutya.

Fut a véget nem érő
lépcsősoron
nem rezzen össze:
sem a leeső mohos kő,
sem a zuhanó tetőcserép
robaja nem zavarja.

Olyan teljes és
titkos az ereje
hogy többé senki számára
nincs már neve,
és megy saját talányos
útján
szabadon.

1933. szeptember 25.

Októberi nap

Vad szegfűk
hatalmas páfrányok
a gesztenyés alatt –

miközben kioldja a szél
a vörös és szőke csomókat
– szép sorjában mindegyiket
a nap levél-
ruháján –

a nap benne
lángol fehér
szépségében
mint egy törékeny
meztelen
test –

1933. október 20.

Te lettél volna

Annunzio *
 te lettél volna
 az, ami nem voltunk,
 az, ami voltunk,
 s többé már nem vagyunk.

Benned visszatértek
 volna a holtak
 és éltek volna, kik meg nem születtek,
 újra áradtak volna
 az elapadt vizek. **

A költészetet,
 melyet szeretünk, s el nem engedünk
 szívünkből soha,
 gyermek-kiáltással
 daloltad volna.

Az egyetlen kalász
 két kusza rög között
 te voltál –
 a nap alatt
 ártatlanságunk
 alapja.

De lent maradtál
 a holtakkal,
 azokkal, kik meg nem születtek,
 az elapadt
 vizekkel –
 az utolsó csillagok
 fényében kihúnyt hajnal:

láthatatlan koporsód
 nem foglal el
 földet
 csak egyedül
 szívet.

1933. október 22.

* - ez lett volna a költőné és szerelme gyermekének a neve, a férfi halott bátyja után

** – 2.- strófa hiányzik a költőné apja által cenzúrázott változatból

Szomorúság nélküli temetés

Ez itt nem a halál,
hanem a visszatérés
a bölcsőbe, haza:
tündököl a nap,
mint a régóta várakozó anya
mosolya.
Dérlepte mezők, ezüstös fák, szőke krizantémok:
hófehérbe
öltözött kisleányok,
a fátyluk színe zúzmara,
a hangjuk színe a forrás
élő vízéé
a homokos parton.
A reggel pompájába süllyedt
vastag viaszgyertyák lángja
azt mondja, hogy ez,
a földi dolgok eltűnése
– édes –
az emberek visszatérte
az ég hídjain át
a légen,
az álom-hegyek hófehér
gerincén át,
a túlsó partra, a nap
rétjeire.

1934. december 3.

Képes Júlia fordításai

ORCSIK ROLAND

Dragana Mladenović versei elé

Dragana Mladenović 1977-ben született a szászországi Frankenbergben. Szerbiában nőtt fel, szerb és összehasonlító irodalmat tanult. Jelenleg Belgrádban él, íróként és újságíróként dolgozik.

Mladenović nemzedékének egyik legjelentősebb szerb költője. 2003 óta több díjnyertes kötetet adott ki, amelyekben politikai forgatókönyvekkel és az utópiák kudarcával is foglalkozik. Műveinek különlegessége a sajátos elbeszélő jelleg, versei képekben gazdagok, erősen nyelvközpontúak. A történelmet azok tapasztalatain keresztül mutatja be, akikről ír, mégis sokféle

nézőpontot vonultat fel. Nyelvezete egyszerre távolságtartó és érzékeny; mindig józan marad a szörnyű tettek leírásában és empatikus a legminimálisabb emberi érzelmek tekintetében is.

Verseiben a múlt és a jelen, a mindennapi élet és a háború együtt ábrázoltatik. Mladenović versciklusainak feltűnő vonása a szokatlan szcenikai forma, amelyben kevés alak és tömör versszakok térképezik fel a társadalmat. Elkövetők, áldozatok és szemtanúk - mindannyian megjelölve, megsebezve.

A mostani versek alapjául a *Femicid* (2020) című kötete szolgált, amely a nőkkel szembeni erőszak szerbiai problémájára épül.

DRAGANA MLADENOVIĆ

Szerb szótárral szólva

a férfi (így a szerb szótár)
hímnemű személy férfi fő
a nő pedig nem nőnemű személy
hanem a férfi ellentéte

a nő (tovább a szótár)
szülni képes emberi lény
asszony feleség
barátnő a férfihoz képest
családtag aki a házi
munkákkal törődik
háziasszony órabéres otthonülő
a fizetségért robotol
díjért napszámért szolganő

a nő végül
(így a szerb szótár)
cidriző férfiember
azaz gyáva és
gyenge

Kés

tíz éve lehetett
na képtelen vagyok
pontosan fölidézni
hogy is volt
bizonyára zuhanyoztam
nedves voltam
belépett a mosdóba
piás volt és mérges
nem először
ám kés volt nála

Babaexport

utaznak a babáink
a világ különféle tájaira
utaznak a plüssmacik
idegen emberekkel
már ott az ágyikó
a felhős ágynemű
az idegen emberek szobájában
vég nélkül pörgő kiskacsák
meleg plüss takaró
(mindez szorozva kétszer)
úton a babáink
svédbe amerikába dániába
utaznak a plüssmacik

Orcsik Roland fordításai

VAJNA ÁDÁM

Morten Søndergaard versei elé

Morten Søndergaard (1964) dán költő, író, műfordító, hang- és képzőművész. 1992-ben debütált, mára a kortárs dán költészet meghatározó alakjává vált. Søndergaard szerint a költészet alapvető tevékenység, ennek szellemében műfajokon és kifejezési formákon átívelően dolgozik. Írásaiban, hangműveiben és installációiban rendre arra tesz kísérletet, hogy újrafogalmazza a hétköznapit, a megszokottat. Írt már verseskötetet a gyaloglásról, a saját DNS-éről, de a párizsi katakombákban található koponyákról is. *Ordapotek* (Szógyógy-szertár) című, tíz nyelvre lefordított multimediális művében pedig képzőművészet és költészet határán találkoztatja a nyelvészetet a gyógyszeriparral, ugyanis a szavakat szófajonként válogatva

gyógyszeresdobozokba rendezi, és minden szófajhoz betegtájékoztatót rendel. Søndergaard számos díj birtokosa, és többször jelölték az Északi Tanács Irodalmi Díjára is.

MORTEN SØNDERGAARD

23/9 [Újra itt]

23/9

Újra itt az éjszaka.

Valaki bezárt az irányítótoronyba és elhajította a kulcsokat. A szavak leszállási engedélyért folyamodnak. Gyertek. Hiszem, hogy összeesküvést szőnek a mondat háta mögött.

Csak tartani kell az irányt.

Aztán teljes gáz. És remélni, hogy minden jól megy. Akkor is, ha nincs hová menni. Úgy kell írni, ahogy színeire robban az esti fény. A lilától a foszforeszkáló zöldig. Fény esik itt, ezekre a szavakra is. Láthatatlan kutyámmal felmegyek hát a hegyekbe verset írni.

25/9 [Kész?]

Kész? Minden szó valójában egy másik szó.

Minden nyelv egy másik nyelv. Mostantól az arcot úgy mondjuk, „hó”. Az ember legjobb barátjai a lábujjak. A mondat mint letapogatni való. Ló?

Afehér lovam. Gyerekkoromban szajha, elnézést, szájharmónikámmal gyakran belovagoltam a naplementébe.

Lucky Luke-nak hívtak. A nyírfatörzsek közül hátrafordulnak a sápadtarcú szavak.

Hívjuk csak az arcot arcnak.

Lépésről lépésre.

Sok-sok lépésre. Az apostolok lován.

A szerelmesek

Arra ébredek, hogy az országban átvették a hatalmat a szerelmesek. Az új törvények szerint nem kell többet félrenézni a szemezésből és az orgazmusoknak sem kell soha véget érniük. Bevezetésre kerül a rózsa mint pénznem, az örülteket istenként tisztelik, az isteneket pedig örültek tartják. Visszaállítják a régi postai szolgáltatásokat, valamint a „te” és az „én” inentől szinonimának számítanak. A forradalom után eldöntik, hogy a boldog szerelmesek érdekében meg kell szabadulni a boldogtalan szerelmesektől. Amint rámtalálnak, megadom magam. A hóhér egy nő, és gyorsan végez velem. Tél van, és mi még nem találkoztunk.

[egyre több]

Egyre több dán talál munkát
 egyre több dán válik milliomossá
 egyre több dánnak születik gyermeke a dán zászlóra hasonlító anyajeggyel
 egyre több dán aggódik a klímaváltozás miatt
 egyre több dán érzi magát alkalmatlannak
 egyre több dán látogat el Bécsbe kocsival
 egyre több dán ad ki idegesítő kis hangokat a szájával
 egyre több dán eszi meg az alma magját
 egyre több dán lesz öngyilkos
 egyre több dán keres rá a saját nevére
 egyre több dán születik balkezesnek
 egyre több dán jár felolvasóestekre
 egyre több dán szenved téli depresszióban és áll meg a forgalom közepén
 semmit sem értve
 egyre több dán beszél németül
 egyre több dán pókerezik
 egyre több dán nem érzi magát többé dánnak
 egyre több dán jár fogorvoshoz a határ déli oldalára
 egyre több dán nyalja meg nyilvános vécék tükkrét
 egyre több dán írja le magát boldognak
 egyre több dán járja a vidéket éjszaka, hogy a kocsija fényszórójával
 kísérleteket végezzen a tehének szemén
 egyre több dán szeret szélsőségesen lassan mozogni, amikor egyedül van.

Vajna Ádám fordításai

*Líraiságnak és groteszknek pillanatról
pillanatra változó sodrában az olvasó
víg-szédülten kapkodhatja fejét, egyszerre
érezvén a buktába fujtottság súlyos
élményét és a lassúdad eltutujgatottság
lankadt, jóleső révületét.*

VASKÓ PÉTER

Angol Badarok

LEWIS CARROLL (1832–1898)

Charles Lutwidge Dodgson költő, matematikus, anglikán lelkész és a fotográfia egyik úttörője volt, az utókor leginkább írói álnevén, Lewis Carrollként ismeri. Leghíresebb műve az *Alice Csodaországban* (*Alice's Adventures in Wonderland*, 1865) és az *Alice Tükörországban* (*Through the Looking-Glass, and What Alice Found There*, 1872).

A „*Jabberwocky*” (*Korgorán*) Lewis Carroll talán legnépszerűbb, egyben az angol nonszensz irodalom egyik leghíresebb verse, amely az *Alice Tükörországban* című művében található. Carroll először az általa szerkesztett *Mischmasch* nevű folyóiratban közölte a vers első versszakát *Stanza of Anglo-Saxon Poetry* cím alatt, mi több, megadta a szöveg angol fordítását is. Később kibontotta a teljes „hős-költeményt”, amely részben valódi szavakból, részben létező szavak összevont alakjaiból, részben pedig Carroll által kitalált hangulatfeszítő szavakból áll. Mindez együtt egy különös, mégis jól követhető, ősi legendákra emlékeztető hangulatot hoz létre.¹⁵

15 Mivel Edward Lear verseihez saját illusztrációit szerettük volna mellékelni, úgy éreztük, Lewis Carroll és Hilaire Belloc sem maradhat képek nélkül, ezért a Korgorán mellé John Tenniel rézkarca, Rebecca története mellé Edward Gorey rajza került (a szerk.)

Korgorán

Csillaglott megest és a prüntyök
a bormotás nyazban nyögtetett,
és ahány torpadt lápsi hümmgött,
mind a tövi tásba csett.

A Korgoránt, fiam elkerüld,
a karma karcol a foga rág,
féld a Dölyvöt, ha felrepül,
s ha riad a böszmedt Horkoláb.”

Vette a csingli pengepárt,
  hogy cserkébe csalja ellenét,
a horganyó fák alatt megállt,
  s eltöprengett egy kicsinyég.

Míg morfon vakart fejtetőt,
  a Korgorán jött, a két szeme
átvarázslott a fák között,
  csörgén csahongott őfele.

Egy-két, tacs-fröccs, cikálva tép,
  a csingli pengepár torolt!
Gégét zekélt, fogta fejét
  és fürgén hazaboldogolt.

Megdöglend a Korgorán?
  Keblemre, bajnokult magzatom!
Hajhó, micsó szünnep ez, ó,
  szállt a vigany a halkonyon.

Csillaglott megest és a prüntyök
  a bormotás nyazban nyögtetett,
és ahány torpadt lápsi hümmgött,
  mind a tövi tásba csett.

HILAIRE BELLOC (1870–1953)

Angol-francia költő, politikus, történész, vitorlásversenyző, George Bernard Show egyik közeli barátja, 1906–1910 között az angol parlament alsóházi képviselője. Belloc Párizs mellett született, de tanulmányait már Angliában végezte, és később kettős állampolgár lett. Egyaránt írt élet- és útirajzokat, vallásos témájú, valamint nonszensz komikus gyerekverseket, összesen több mint 150 könyvet.

Egyik legnépszerűbb műve az 1907-es *Tanulságos mesék gyerekeknek* (*Cautionary Tales for Children*), amelyben a rosszkedő gyerekek horrormesékben bünhődnek meg engedetlenségükért, mint pl. *Jim, aki az állatkertben elcsatangolt, és megette az oroszán*, vagy *Matilda, aki füllentős volt, és bent égett*

a házban, és ezek közé tartozik az itt olvasható tanulságos mese is Rebeccáról, *aki csapkodta az ajtókat, és ezért borzalmas véget ért*.

Ezekben Belloc stílusa a komisz felnőtt gyereké, aki e szórakoztatóan megbotránkoztató darabokkal nem a gyerekeket kívánja mulattatni, inkább a felnőtt szülőkre kacsint.

Rebecca, aki csapkodta az ajtókat és ezért borzalmas véget ért

Mitől minden ideg könnyen lesz porhanyós:
kedvenc leányjáték az „ajtócsapdosós”.
Egy copfosnak – nagy bankárcsalád sarja,
lakhelye Bayswater, a posta után balra
(kislánykori nevén Rebecca Offendort) –
mindene volt ez a bátor és fürge sport.

A nyitott ajtókat múgonddal és finom
ösztönrel úgy vágta be, mint a ripityom –
és művére büszkén figyelte boldogan,
hogy Jákob bácsira mint jön a szívroham.
Nem volt ő rossz, gonosz egy szemernyre sem,
éppen hogy csak vadóc s bosszantón eleven...

De történt, bankárék Ábrahám mellszobrát
egyszer éppen azon ajtó fölé rakták,
melyet e Kis Bárány – gondolva jó móka –
előkészített egy újabb akcióra.
S Bumm!, becsapta jól! és zumm! zuhant a szobor,
és szétkenődött placcs! rögvest a kis botor.

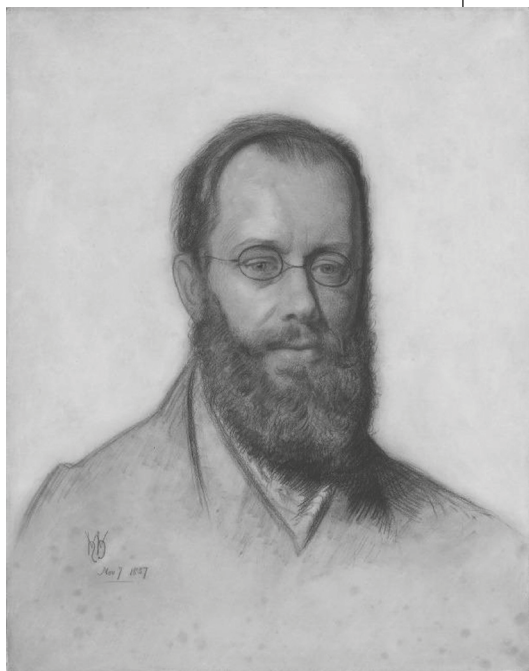
Temetésén, melyen végig állni kellett,
hosszú volt nagyon, s a végén énekeltek,
az erényeit is említették, igaz,
de több szó esett arról, mint bűnhődik az,
e kerek világon mily szörnyű véget ér,
ki ajtókat csapkod a poén kedviér'.

A sok gyerek kiket messze földről hoztak,
hogy hallják e szörnyű példáját a sorsnak,
szepmenten hallgatott s megfogadta mélyen,
hogy nem csapkod ajtót eztán semmiképpen
– olyan gyakran, mint azelőtt régen.

EDWARD LEAR (1812–1888)

Angol illusztrátor, festő, zenész és költő, minden badarok öregapja és a limerickek ura.

Lear állatillusztrátorként indult, különösen híresek voltak madárábrázolásai. Sokat utazott a mediterráneumban, és romló látása miatt a részletező állatábrázolások helyett tájképeket kezdett festeni. Ám máig tartó hírnevét nem rajza-inak vagy festményeinek, hanem a nonszensz vagy „badar” verseinek köszönheti. Feltehetően akkor születtek első badar versei, amikor Derby earljének birtokán dolgozott az ottani állatkert rajzolójaként, és ezekkel a versekkel szórakoztatta a család gyerekeit.

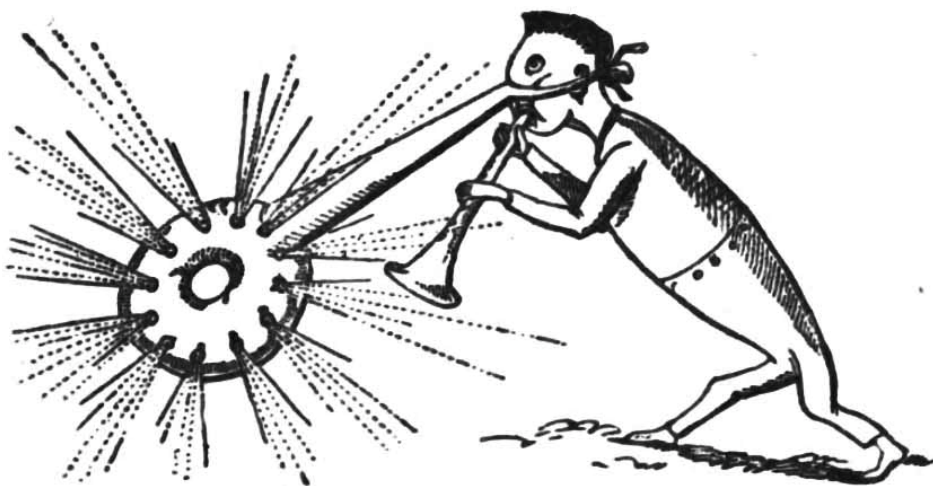
Book of Nonsense című kötetét 1846-ban publikálta Derry Down Derry álnéven, amit több badar vers és limerick-gyűjtemény követett. Edward Lear kedvenc hőseihez és motívumaihoz többször is visszatért, ilyen a Bubó és Macsek páros vagy a ponyigócok zöld fejű és kék kezű vándornépe. Hozzájuk kapcsolódik a szerelmi bánatba esett Dong története is, aki egy elhajózó ponyigóc leány után sírva járja be az éjszakát egy maga kreálta fénylő orral. Szintén Lear nevéhez kötődik az eredetileg a 18. század elejéről származó limerick-forma népszerűvé tétele, amely darabok közös jellemzője egy földrajzi helyre való utalás és valamilyen bizarr, különös, meghökkentő téma játékos rímekkel való felvillantása.

Lewis Carroll szürreálisabb és Belloc élesebb fényű nonszensz verseivel összehasonlítva Edward Lear versei szeretetteljes, barátságos, sőt olykor melankolikus badarságok. Játékos könnyedséggel, tea- és süteményillatú humorral megírt versei az angol „light verse” hagyomány máig példaértékű darabjai.

A fényességes orrú Dong

Midőn a szörnyű éj s a némaság zsarnok
 hatalmát nyögik a Grambolian Halmok,
 s midőn sok végtelen, vad téli éjjelen
 bömbölve támad a sziklazátonyokra
 a dühös hullámok hófehér falanxa,
 s vihar készül a roppant Csankli-Bór hegyen,
 mely csúcsát sötét felhőkbe akasztja,
 akkor, a sötétség bús, tengermély ölen
 feltűnik egy vándor, eleven szikrafény,
 magányos fény szem, mely ezüst sugártúzzel
 lyuggatja a szénszín éjszakát,
 egy Meteor, fénylő furcsaság:
 mely lidércként erre-arra tün fel,
 mint bolyongó árva láng.

Vándorol, kúszik lassan meg-megállva,
 majd villanva szökken a szikra-pászma,
 s fénye ahogy jár-kel lüktetve itt-ott,
 a bong-fa törzseken szertecsillog.
 És ki csak látja tornyok és csarnokok
 erkélyéről, ekként sír és zokog,
 ahogy e vad fény az éjszakán átlobog:
 „A Dong! – A Dong!
 Ki az erdőben kinn bolyong!
 A Dong! – A Dong!
 A Fényességes Orrú Dong!”

Valaha a Dong
 boldog volt, nevetett,
 de egy ponyigóc lány szívét megrabolta,
 ki egykor e partokra érkezett.
 Egy nap hajójukat, egy szitát,
 partra vonták a ponyigócok,
 a Zim-mezőknél, hol nyúlánk osztrigák
 lepik el a szürke sziklamólót.
 És éjjel-nappal kórusban énekeltek,
 és visszhanggal fújták az erdők és a berkek:
*„Kis Ponyigócia távoli föld,
 de seregnyi vitézt terem,
 aki ott navigál – keze kék, feje zöld –
 szitával a tengereken.”*

Boldog boldogan teltek a napok
 a víg ponyigócok között!
 Körtáncot jártak egész éjszaka,
 míg a hold szerint szólt a Dong sípszava:
 hol fénylett, hol ködbe öltözött.
 És vele táncolt éjjel, és ott volt vele nappal –
 a szép ponyigóc álomalakkal:
 a kék kezű lánnyal, a zöldhajúval,
 míg nem jött a nap, tele jajjal, búval,
 mikor szitába szálltak a ponyigócok újra,
 s ottmaradt a Dong, hol a part szakadt,
 hogy nézze a tengert a gyötrő ég alatt.
 A borsózöld vitorlát keresve folyton
 ott függött szeme a messze horizonton,
 még zengett ajkán a ponyigóci ének,
 és könnyel adózott a dombok fűvének:
*„Kis Ponyigócia távoli föld,
 de seregnyi vitézt terem,
 aki ott navigál – keze kék, feje zöld –
 szitával a tengereken.”*

De mikor nyugaton lebukott a nap,
 felállt a Dong, és szólt ily szavakat:
 „Ha valaha is volt egy csöpp eszem,
 a nyomát immár bottal üthetem!”
 És aznaptól kezdve vándorol egyre,
 erdőből lápra és völgyből a hegyre,
 így dalol, járva a völgyet, a rónát:
 „Tán megtalálom a szép ponyigóc lányt,

addig kutatom tóparton, fővenyen,
míg szép ponyigócom végül meglelem!”

Ezüst hangon zokog a Dong furulyája,
míg keresi a lányt, kutat utána,
s hogy ne gátolja az éji sötétség,
lehántja az óriás Twangum-fa kérgét,
mely a rét közepén a virágok közt áll –
s orrot fon abból, csodásat, hegyeset,
oly furcsát, amilyen egy orr csak lehet!
Hatalmasat szőtt, hosszú, büszke vöröst,
szalaggal kötötte meg a füle mögött,
az elején kis kerek üreg,
benne fényes lámpás lebeg,
amely körül gondosan
körbetekert pólya van,
mely a széltől óvja – el ne fújja,
és lyukak körbe az üreg peremén,
melyen át felsebzi a borús éjt a fény.

Most a síkon éjjel ott bolyong,
éjt nappallá tesz a Dong,
és fürjet, foglyot túlzokog a sípja,
amint bánatával az éjjelt telesírja,
amint keresi, kutatja, hiába,
hol van a szép ponyigóci lányka.
Vad, magányos, álló éjt bolyong,
jár-kel a fényességes orrú Dong,
és ki csak látja tornyok és csarnokok
erkélyéről, mind csak sír és zokog,
ahogy az üstökös csóvafény
szikranyomán lángol a rémes éj:
„Eljött az óra, kint bolyong
a fényességes orrú Dong!
Bolyong,
bolyong
a fényességes orrú Dong!”

Bubó és Macsek

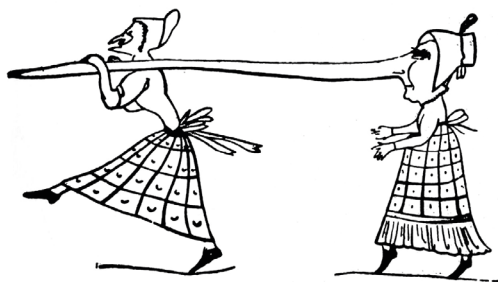
Bubó és Macsek a tengeren lebeg
 hajójuk csodás borsóhéj-csónak,
 benne egy zsák pénz meg finom akácméz,
 s mindent egy dióba csomagoltak.
 Felnéz a csillagokra Bubó,
 s gitárt pengetve dalba kezd:
 a legszebb te vagy, ez tényvaló,
 Ó, szép Macs, szerelmem, Macsek!
 Macsek,
 Macsek,
 Ó, szép Macs, szerelmem, Macsek!

Szólt Macsek Bubóhoz: nem jutok szóhoz,
 szívemig reszket e szerenád!
 Legyünk férj-feleség, csak erre vágyom rég!
 De jaj, egy gyűrű kell legalább!
 És szállt a zöld ladik egy évig s hét napig,
 míg látták, hol susog a Bongfa sor,
 a tengeren túl, a földbe min túr
 egy gyűrűvel ékes malacorr,
 egy orr
 egy orr
 egy gyűrűvel ékes malacorr.

„Hidd el, nem maradsz szegény, te szép Malac,
 gyűrűdért hét fitying tisztos ár!”
 Megkapták, lett öröm, s másnap csütörtökön
 a Pulyka-pap előtt kelt egybe a pár.
 Ettek birsalmát, fügét, hozzá krumplipürét,
 s még a kanaluk is villa volt;
 majd öltve kart a karba kimentek a partra,
 s táncoltak, míg sütött a hold,
 a hold,
 a hold,
 táncoltak, míg sütött a hold.

Limerickek

Volt egy hölgy, akinek az orra,
oly nagy volt, lelógott a porba,
felvett egy vénszüzet,
kiben a lelkület
nemes volt, hogy vállán az hordja.

Volt egyszer egy öreg Nepálba',
ledobta a lova a sárba,
s mert lába leesett
ragasztót keresett,
nem vezett egy cseppnyi sem kárba.

Élt egyszer Stroudban egy morc öreg,
kit zavart az utcán a tömeg;
céljához úgy ért el,
térdel és könyéssel
megcélzott vesét, orrt és ölet.

Élt egy hölgy, otthona Sashalom,
a bátyja szerette őt agyon,
mert addig legyezte
a lég lefejezte,
s a hölgy szólt: micsoda szorgalom!

Volt egy hölgy, azt hiszem, pákozdi,
kacsákat tanított táncolni,
így számolt: négy-öt-hat,
de ők csak hápogtak,
nem tudtak sehogyse rászokni.

Sírfelirat

E templomlépcső alatt, ím,
nyugszik Kukutyin Katalin.
Bár Klára volt, nem Katalin,
viszont csak így jött ki a rím.

Vaskó Péter fordításai

GYŐREI ZSOLT

„Buktákba fujt, s lassúdan eltutujgat” – Peter Hammerschlag versei

A német *Unsinnspoesie* fogalmát talán a *velőtlen költészet* kifejezés adja legtalálóbban vissza. Olyan, zömmel kis kabarékban nevezetessé lett, sajátos látásmódú, a szürreálissal kajánul kacérkodó költők sorolhatók e decens kategóriába, akiknek a 20. század első felében írt, filozófiából és polgárpukkasztásból egybegyúrt, okos és játékos versei a német abszurd humort az angol *nonsense poetry* méltó rokonaivá avatják. Nemsokára megjelenő fordításkötetemben a velőtlen költészet három generációját képviselő, a magyar versolvasók körében többé, kevésbé és kevésbé ismert mesterének: Christian Morgensternnek, Joachim Ringelnatznak és Peter Hammerschlagnak verseiből válogatok, kurta bekukucsálásképpen ebbe a felmérhetetlenül gazdag kabaréköltészetbe.

Peter Hammerschlag (1902–1942), nálunk a három közül legkevésbé ismert költő a harmincas évek elejétől vált a bécsi irodalmi kabaré egyik fenegyerekévé. Itthoni be-nem-érkezettiségre magyarázatul szolgáljon az a tény, hogy a híres-neves *Der liebe Augustin* kabaré háziszerezőjének és konferansziójának nemhogy kényszerűen rövid

életében egyetlen kötete sem jelent meg, de auschwitzi meggyilkolása után is harminc évet kellett várni, míg visszatért az irodalomba. 1972-ben adták ki először verseskönyvét – azóta viszont több verseskötet, hangzóanyagok, utószavak, tanulmányok munkálnak az újralfedezésén, a korabeli folyóiratokban és a hagyatékban megmaradt Hammerschlag-írások egybegereblyezésén.

Az itt következő mutatványban kedvelt állatos verseinek egyike ugyanúgy helyet kapott, mint a kabaréba írt bravúros szövegei: olykor provokatív, máskor – egy-egy versszak erejéig – elégikusra hangolt, nemritkán bizarr életképei, rövid történeteket csattanósan elmesélő kupléi. Líraiságnak és groteszknek pillanatról pillanatra változó sodrában az olvasó víg-szédülten kapkodhatja fejét, egyszerre érezvén a buktába fujtottság súlyos élményét és a lassúdad eltutujgatottság lankadt, jóleső révületét.

PETER HAMMERSCHLAG

Minden állat mozgása, hangja, külleme egy-egy magánhangzót idéz

„A”: AZ OROSZLÁN

Gyakran gondol a sivatagra
lankadtan, inkább alva csak.
A karma agg, agyara gyatra,
s ha alkalma van, sem kacag.

Hatalmasan harsan a hangja,
s az emberraj – mafla csapat –
ráabajg. Csattog handabanda,
mint rádió, ha táncdalt csapat.

Dög-cafat a vacsora-trakta,
mit kempóra aggatva kap
a hím, ki gazella-mart harapva
lakott jól hajdan napra-nap.

Lapot kapott: magzatja anyja,
slank nagymacska, kaparta azt,
rajt' homok (Szahara aranyja),
a tartalma sóhajt fakaszt:

„Fiad már strammabb, mint az apja,
ha kaffan, nyájakat szalajt,
drapp-barna vastag nyaka gyapja,
befalt minap egy vadbivalyt.”

Szemét a könny takarja-marja,
s vasrács-rabságból zajtalan,
makacs panasszal néz amarra,
hol Afrika vad partja van.

„E”: A ZEBRA

Ha sztyeppen fel-le kergeted,
sebesen lesz idegbeteg.
Keserve heves szerfelett,
szenvadását megszenveded.

Rettenetesen (s fesz) nevet,
s ha fel nem ismer, rossz neked.
Tested meg lelked vesztheted,
vagy kettyós leszel s reszketeg.

Se nyersbőr-, sem nemeznyereg
nem esete. Ha meggebed,
sem cepelgetne terheket,
teteme is perel veled.

A ló – vele egy-eredet –
legel elé tett eledelt,
de tőle emberseregek
el nem nyerhetnek szeretet.

„I”: A KROKODIL

Iszapból, mint a csík, kisiklik –
mily friss, izgága iszkiri!
Simlis szemében sunyi stiklik,
gyíkszív, miben kín s hiszti rí!

Imád minket, idilli szintig,
ízünk fincsibb, mint ringli-íz.
A vízben sípként visít, de mindig,
s csipog, mint egy virtigli csíz.

Szerinted izgi cimbi? Szimpi?
Fityiszt! Mísz, és nem is picit!
De bír fürgébben úszni, mint mi –
cikizze, ki nem cidrizik!

Szelíden ing-ring, míg megindít,
de kik hiszik, mind-mind piszik!
Sitty! Elcsíp egy dingi hindit,
s vígan sírva eszik-iszik.

„O”: AMAJOM

Kuporog, mint drogosra sokkolt,
bomlott, bolond bohóc-csoport,
sok rosszcsont, kótyagos kobold,
ki forró kókusz-grogba csókolt.

Kokettál, mint kopott kokottok,
mocarog, rop, lohol, topog,
izeg-mozog, visong, morog,
utóbb szófára rogyva hortyog.

E holdkóros smokk sose hódol
szépnek, komolynak. Fog botot,
s Giottók, szobrok, dór oszlopok
romjain ordítva tombol.

Pofoz, gyomroz, félholtra bokszol,
morál nem óv, se jómodor,
robog a gyors, gonosz motor –
tébolyt nem olt sóhaj, se zokszó.

Ha mogorva Halál, a gromba boncnok
kólint egyet olykor fültövön,
kotolnak forgó köszörűkövön,
s zokogva makognak a torz nyomoroncok.

„U”: VÍZILÓ

Az „U” sugall ha nyurga nyusztfiút,
úgy e monstrumnál hazudik az úság.
Robusztus mumus! Huh, mi csúf, mi rút!
Hogy gyúr egy Úr ily túlontúli rusnyát?

Hosszú e girbegurba múltba-út!
Az embertrupp se mukkant még a szuszra,
az ősturha buggyant egy durva „Ú”-t –
úgy lubickolt, mint duzmadt húsgaluska!

„Ez nílusi? Maximum zsír-husi!” –
uszult az Úr e súlyban túl duhajra.
„Húzz úszni, te, csudákban mínuszi!”
S e lú elúszott, mint lucskos pufajka.

Pufók pufajka – ám ha gyújt hurut,
vagy csúz nyúz: e bumfordi, furcsa, csúnya
burnusz-burok jobban puhít borút,
mint hacukánk, e zúzos, puszta gúnya.

Nem dúl, nem fúl. Furtonfurt aluszik.
De ha búsulsz, dús nyugalmába bújtat.
Zúgó búrásra cuppant egy puszit,
buktákba fujt, s lassúdan eltutujgat.

A hipochonder lánylesen

Katinka helyre fruska,
csak hát az apja cukra...
Beácskát nem kell kérdenem se,
vajon az anyja féldemens-e?
Az Irma nagynénje tenyészt
bélbolyhai között penészt.
Harákol Blanka bácsikája –
azt mondják, tán a nyák csinálja.
Búval teli Rebi! Rebi
húgát nyeli beriberi.
Judit úgyszintén bácsikáján
sopánkodik: göb nőtt a hátcsigáján,
s pluszban ott az ómama,
akin kitört a kóma ma!
Editnek kedvenc sógora
jajong: mumpsz gyötri, jókora.
Nyivákol Zsanett öreganyja,
fel bal füléből tör a gennye.

Tán hepciásnak nem találnek,
sem kórhajhászó sarlatánnak,
ha a sok torzszülött,
korcs, mazna, ványadt
családba mégse nősülök!

Az Ellenúr tercinái

Hugo von Hofmannsthal emlékezetére

A megállóhelyen halálra-váltan
borzong a busz: bűnök bolygó ledére,
s felszáll a Bosszú, éjszín nagykabátban.

A kalauz némán biccent feléje.
Irigy szemében villanó zsarátnok
mutatja, mint ég gyulladt szíve mélye:

Hírnök jött! Felsőbb Szerv Küldöttje! Látnok!
Bíró, ki felment, vagy le porba sújt ma
(S kit a Központban óvnak jóbarátok...)

S ki plajbászt fog, jegyezget megvadulva
s oly fesztelen, ment' lelkifurdalástól...
MI ÍRHATNÉK SZORULT AZ ELLENÚRBA?

Fakó homlok – élénk tudást palástol:
titkot firtat vonaljegyekbe lesve,
s sok ákombákom, hallgatag varázsból

feloldva szólni kezd, nem hallgat egy se...
S mi pislogunk, eltelve büntudattal,
mert az erény igen szűköcske mezsgye.

Ő szalutál, jegycsücsköket leszabdal,
mik fehérén hullnak alá – a durva
buszpadló most mező, virágos asztal!

S kínoz majd gyehenna Belzebubja

minden latort, kinél a jegy hiányzik...
MI ÍRHATNÉK SZORULT AZ ELLENÚRBA?

Bukott angyal vagyunk mi mind: hibádzik
tökélyünkéből, megértünk a pokolra...
Boldog, aki e csávából kimászik!

Ő tudja, hány a zóna és az óra,
mert felkent, ki bezárt ajtóik mögötti
Erkölcösök bizalmát birtokolja,

s lelökhet... Ám nem fog, lám, mégse lökni!
Kiszállt a buszból s eltűnt, messze túlra!
Eggyünk sóhajt, gyermekként sír a többi.

Könnyünk a bűnbánat tiszta kútja,
csak leghátulról mormol egy pimasz hang:
MI ÍRHATNÉK SZORULT AZ ELLENÚRBA?

A zsidó cowboy

Nu, a kereskedelmi iskolából,
mert nem tanultam, hát kivett apuskánk.
Hat hét fedélköz. Mentem dafke távol.
De seggem alá hogy ugrott a musztáng?

Ha látnák otthon, hogy nézek ki! Ajvé!
A bárba is csak úgy járok be hátul.
Ha ajtónk előtt állnék, lenne majré!
Pisztoly... lasszó... kapnék a mamátul!

Kockás flanelinget hordok. Piros-kék.
Egy van belőle, ám kár lenne óvni.
A fazont tartottuk otthon mi is még
a suf niban kint. Tucatáru. Bóvli.

Otthon... Álomban jártam arra párszor,
de mind többször a ménes és a préri
sodorja el, meg sok vad marhapásztor.
Csinos córesz. Mért álmodjam? Megéri?

Jön szembe egy smok, s kérdi: „Hádujúdú?”
Minek kérded? Tudod, mi megy. Okádnám!
Whisky rendelsz, gajdolsz, te hígagyú gnú,
s tökrészezen heversz az ócska ládán.

Elém került a múltkor egy sziúcska.
Csöpp rüfke volt, de abból még a szebbik.
Látván, rá sem bagóz a szép fiúcska,
hallottam, jiddisül azt súgja: „Nebbich!”

Hisztrió

Ha klasszik kell, ha szimpla snasz:
teátrumba csődülj be csőstül!
Ne félj, elég egy rézgaras,
s előtted porba büszke hős dül.

És míg szipog a publikum,
ő eltűnik, hol a kulissza
ajtót formáz, egy szűk likon,
és aztán nem tér sose vissza.

Lekerül a dús paróka,
komor szakáll, busa szemöldök.
A hős elfogy, mint egy nyalóka –
öltöztető! add át a földnek!

Félig elhasznált sminkrudak,
kendőrongy. Köztük ócska bőrbe
mart arc. Nincs rajta indulat,
csak ránc – ember? manócska? törpe?

Mihez is kezdjen este ő,
ha szíve vágyaktól kifeslik?
Kiáltson: „Hah! Jer, beste nő!” –
civilben mondanak ilyesmit?

A lelke zeng, s puhára főz,
ha hő szavakkal áld vagy átkoz –
de torkát bántja már e gőz,
és foszlóban a régi pátosz.

Búcsúlevél, amelyet Lizi, a költői vénával megáldott szobalány írt az elektrotechnikusához

Az én szívemben meghaltál örökre.
Érted egy árva könnycsepp meg sem éri.
Tegye boldoggá az a kis vöröske,
az a lotyó. (Az egész ház beszéli.)

A völgyben elhervadt a csipkerózsa,
de akit megszúrt, annak vére serked.
A szirt se bánja, vajh kit zúz laposra.
Szív, fel a fejjel! Ne veszítsd a merszed!

Amstettenbe indulok tavasszal,
mert meghívtak a másod-nénikémék.
Ha írni fogna, szépet tenne azzal,
ki fáradt szíve lelt addigra békét.

Minden szívnek révébe érni meg kell,
hát lett egy vőlegényem mostanában.
Hentesmester. Özvegy, három gyerekkel,
ősre összeköltözünk mindahányan.

Sziránek mind a rőtbundájú macskák.
Ez is víz alá fog majd nyomni téged.
Titokban rizsalsztbe mossa mancsát,
és hord fekete selyemkombinétet.

Az összes anzikszait összetéptem,
s a Práterből a potyográfiánkat.
És lent se várjon többet semmiképpen,
a naccsága úgyis feszt rám kiáltgat.

Ui.
Bocsánat, hogy kezem vonása cidris.
A férfieskük szalmaként elégnek,
s egy nőhöz nem kegyetlenebb a tigris,
mint az elektrotechnikus-segédek.

Valódi várlidérc

Ámulj csak rajtam – uuhú! –,
a fellegvár vén szellemén!
Napközben vastag, zöldmohú
falról tartom mint kőuhu
a turistákat szemmel én.

A kapzsi várnagyot – huhú! –
pár fillérrel megvesztegeds,
s bezár a rozsdás kulcslyukú
szellemszobába, hol, juhú,
játszhatsz velem kísértettest!

Fakó lidércfény – releváns?
Vagy mondd, mi kell! Kis lincselés?
Huhú... húzok egy elegáns
halotti leplet, zene, tánc,
s hörgök, ha vonz e csínytevés!

Rosszcsont vagyok, fád, vén, levert.
Miért? Már elfeledtem ezt.
A várnagytól végy bédekert,
s olvasd el, hogyha érdekelt,
huhú! De hogyha vágy epeszt,

s megváltanál – add fel, fiú!
Boszorkány szemölcs kéne, meg
bitófazsír-hizlalta szú,
szűzlány teje... de ki, huhú,
viselne ily költségeket?

(Keservesen zokogni kezd...)

Idős pár

Sétálni mennek. Egymást végtelen
gyöngédséggel a gardróból kivették.
A nénin megtört már a szép selyem,
a bross is elfakult, de persze nett még.

A bácsin – őszre jár – szalonkabát.
Tán fényesebb, mint volt egy messzi korban.
Agancsfogantyús botra dől. Nahát,
ha összeadjuk, elmúlt – ejnye! – nyolcvan.

A néni lüsztert ölt. Örök darab.
Hátát halcsont fűző szorítja mellig.
Hollótollal díszes, sikkos kalap,
s csak félkezén hord kesztyűt – ahogy illik.

Derű mosolyg nagymamin s nagypapin,
de arcuk sok ránc feketébe vonja.
Körüllengi őket a naftalin,
a múmiák bús, mézgás otkolonja.

És hallani, amint a bot kopog.
Nyomukban fut egy kitömött kutyácska.
Megkerülik a sarki blokkot ott,
a jelszavuk: „Fertályórát csupáncsak!”.

S látják: a Nap hogyan ragyog ma le,
s a szép időt idézik, azt a régít...
Irány aztán a vén gardróbba be,
hol szenderegnek újabb százegy évig.

Győrei Zsolt fordításai

Költészeti folyóirat
Első szám: 1995. október 10.
Megjelenik kéthavonta

Alapító főszerkesztő: Turczi István

Szerkesztőség:
Turczi István (főszerkesztő)
Jeney Zoltán (felelős szerkesztő)
Szekeres Nikoletta (olvasószerkesztő)
Király Farkas (szerkesztő)
Nagy Péter (Czar – online)
Pálos Anna (szerkesztőségi titkár)

Tördelés: DT Pro Bt.

Szerkesztőség:
1147 Budapest, Gyarmat u. 106.
Tel./fax: 06-1-25-181-63
E-mail: tippcult@t-online.hu
Honlap: www.parnasszus.hu

Kiadja a TIPP-Cult Kft.
Felelős kiadó: Turczi István

Alapító mecénás: Ispánki László

ISSN 1219-3275

Lapunk megjelenését támogatta:

Nemzeti
Kulturális
Alap

BUDAPEST FŐVÁROS
XIV. KERÜLET
ZUGLÓ ÖNKORMÁNYZATA

Sokszorosítás: Promisszum Kft.

Előfizethető a Kiadónál (1147 Budapest, Gyarmat u. 106.)
Mevásárolható webshopunkban: www.parnasszus.hu
Megrendelhető a Libri és a Líra online felületein.

Dolgozószoba

Dolgozószoba

Nappali

Nappali

Vitrin

Vitrin

